

GÁL JÓZSEF

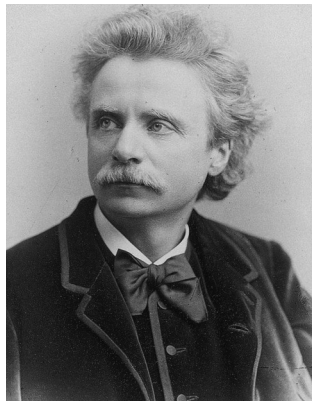
A SZOMBATHELYI ZENEKEDVELŐK EGYESÜLETÉNEK KRÓNIKÁJA 1906–1910

A 20. század első évtizedeiben Szombathely kulturális életének irányítója az 1899-ben alakult Vasvármegyei Kulturális Egyesület. Mellette azonban más egyesületek is részesei voltak az irodalmi, képzőművészeti és zenei élet szervezésének. Közülük kimagaslott a megyeszékhelyen „zeneconservatorium”-ot nyitó, hegedűművészi képesítésű Balassa Kálmán, aki 1901 decemberében megszervezte a zenekedvelők egyesületét,² amely a komolyzenei kultúra népszerűsítését tűzte ki célul. Ennek érdekében a mai bérletrendszerhez hasonló előadássorozatokot szervezett, évadonként általában 4–6 előadással. Az egyesület vezetői a város hivatali, igazgatási, gazdasági, műszaki, orvos és pedagógus társadalmának köztisztviselőiben álló, prominens tagjai, akiknek műveltségéhez tartozott a hangszeres muzsika gyakorlása is.³ Így nyilvánvaló, hogy ezek a hangversenyek elsősorban a polgárosodó középosztály életének társadalmi eseményeivé váltak.

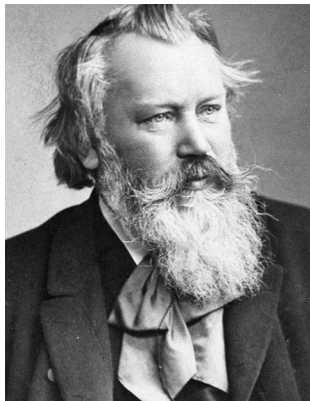
Az egyesület szervezőmunkája révén az akkori európai elit-zenekultúrát ismerhette meg a szombathelyi közönség. A korszak legkitűnőbb hazai és nemzetközi rangú szólistáit hallhatták, akik a zeneművészet klasszikusai mellett rendszeresen megszólaltatták kortársaik alkotásait is.⁴ Koncertezett a megyeszékhelyen a Monarchia, Németország, Olaszország,

- 1 A jelenlegi írás előzménye GÁL József: A Szombathelyi Zenekedvelők Egyesülete. A megalakulás és az első évek hangversenyei. (1901–1906) Vasi Szemle, 2012. 5-6. sz. 609-627. p. Az egyesület névhasználata csak az alapszabály irántan olvasható a fenti formában. A forrásként használt írások azonban ezt a formát nem használták, hanem a zenekedvelők, zenekedvelők egyesülete, zeneegylet névalakot. Én is ezt formát alkalmazom a dolgozatban. Ugyancsak a nem magyar művészek névhasználatát is a korszak gyakorlata szerint, például így: Grünfeld Alfréd és nem a napjaink szerint. Az előadott zeneművek pontos cím megnevezése is hiányos, azokat külön műsorlapokon tüntették föl – ilyen az Országos Széchényi Könyvtár aprónyomtatvány gyűjteményében (jelenleg) mindössze egyetlen található a bemutatott időszakról, illetve a Vasvármegye című napilapban alkalmanként megjelenő előzetes programja.
- 2 „Ez az egyesület lett hosszú időkre a zenekultúra melegágya, zenekara pedig mindinkább zenekedvelőbbé (sic!) lett közönségének méltán nagyrabecsült büszkesége” – írja KERESZTY István: Vidéki városaink zenei élete. In: MOLNÁR Imre: A magyar muzsika könyve. Bp., 1936. Merkantil Nyomda 294. p
- 3 Az 1. sz. melléklet igazolja a kijelentést.
- 4 A 2. sz. melléklet felsorolja a megszólaltatott zeneszerzők nevét.

Franciaország, Hollandia, Svédország több hegedű – és zongoraművésze, énekes előadója.⁵
A művészek közül néhányan többször is visszatértek a szombathelyi pódiumra.

Grieg, Edvard

Brahms, Johannes

Bruch, Max

Wieniawski, Henryk

Dvorak, Antonin

Zeneszerzők, akiknek művei gyakran elhangzottak a szombathelyi koncerteken is.

Az egyesület megalakulása utáni években, első sorban azonban a helyi amatőr művészek, valamint Balassa Kálmán szóló estjei és a zenekar produkciói voltak hallhatók, később már egyre gyakrabban érkeztek fővárosi szólolisták is, így a zongoraművész Tessényi Margit, a szinte még gyermek hegedűs, Geyer Stefi, az énekes Korányi Frida, a Grünfeld-Bürger vonósnégyes, a Győri vonósnégyes, az operaénekes Beck Vilmos, a zongoraművész Márkus Lili, és megkezdődött a város szülöttének az akkor még gyermek Koncz Jánosnak korai haláláig tartó koncertjeinek sorozata.

⁵ A 3. sz. melléklet az előadóművészek nevét és hangszerét ismerteti.

A krónika elsődleges forrása dr. Ferenczy Alajos⁶ írásai a Vasvármegyében jelentek meg, aki az elhangzott hangversenyekről rendszeresen közölt méltatásokat és gyakorta előzetes ismertetéseket is. A korszak másik két napilapja a Szombathelyi Újság és a Szombathelyi Friss Újság (később Vas megyei Napló néven) azonban csak ritkán adott hírt a zenei eseményekről.

AZ EGYESÜLETI SZERVEZETI ÉLET

1906 – november

Mielőtt a jelzett időszak koncertjeit ismertetném előbb a hangversenyeket szervező egyesület tevékenységét mutatom be. A megalakulás után csak öt évvel, az 1906. november 4-ei közgyűlésen adott számot először működésükről.⁷ A koncertélet szervezése persze a kezdetektől igényelte a később „hivatalosan” is vezetőkké vált személyek együttműködését, még ha a belügyminiszteri engedély hiányzott is. Stadler Izidor jelentése szerint azért, mert „csak idén nyert miniszteri engedélyt” (1906. február 26-i időponttal) az alapszabály.⁸ A dokumentum természetesen meghatározta a Zenekedvelők Egyesülete működésének célját, ami szerint „művelni és előadások által ismertetni a komoly irányú zene összes ágait.” (4. §) A beszámoló részletesebb célmeghatározása szerint: a „komolyzene minden ágának művelését és ismertetését, részint a helybeli műkedvelők és hivatásos zenészek, részint vendégművészek hangversenyei által tegyék lehetővé.”, és ezt szolgálja az „eszközök célszerű megválasztása.”

A célok megvalósítására „az egyesület a/ működő tagjait az előadandó zeneművek előadására begyakorolja és előkészíti, b/ hangversenyeket és egyéb úgy nyilvános, mint zártkörű zeneelőadásokat és estélyeket rendez.” (5. §)

Működő tagoknak a választmány csak olyan egyéneket vehet fel, a kiket a karmester alkalmazásnak nyilvánít. (14. §)

A 2. § szól a jelvényről és a pecsétről is, ami „Egy fehér és kék szalaggal körülfont zene az egyesület címét tartalmazó körirattal.” Ezt a jelvényt valószínű sohasem használták, a gyakorlatban feltehetőleg nem is létezett, legalábbis soha nem említi semmilyen híradás.

A közgyűlési jelentés szerint az 1901-es megalakulása óta 22 koncertet rendeztek, amelyből 14 nyilvános, 8 pedig házi volt. (A házi: elsősorban az egyesület tagjai és más meghívottak részére.) A szerény anyagi lehetőségeikhez képest több előadáson is a legkiválóbb hazai és külföldi mesterek léptek föl, több alkalommal a zenekar, illetve egyes tagok kísérei voltak a vendég szólistáknak.

6 Dr. Ferenczy (Franzl) Alajos 1868. június 15-én született Murányalján. Egyetemi jogi képesítést szerzett. 1894-től dolgozott a MÁV-nál, Szombathelyen pedig 1902–1910 között a Szombathelyi Üzletvezetőség osztályán. Forrás: MÁV Szolgáltató Központ Zrt. Archivum, Személyzeti Ügyek Gyűjteményest Iratai, BS.10532. Az írásaiból megnyilvánuló fölkészültsége föltételezi, hogy zenei képzettséget is szerzett, személyi adatai között azonban erre nincs utalás. A forrás megjelöléséről: mivel nagyrészt Ferenczy Alajos írását használtam föl a dolgozat megírásához, egy-egy előadásról írt beszámolójából folyamatosan idézek, ezért csak a bekezdés végén adom meg rendszerint az idézetek lelőhelyét.

7 A zenekedvelők közgyűlése. = Vasvármegye (Vvm), 1906. nov. 6. 1-2. p.

8 Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára (MNL VaML) Vas Vármegye Alispánjának iratai. Egyesületi alapszabályok gyűjteménye.. 28. doboz 218. sz. A Zenekedvelők Egyesülete, 1906.

Az eredmények mellett sorolta a – szinte minden egyesületi étellel is vele járó – nehezségeket: nincs elegendő alapító tag (az alapító tag egyszer s mindenkorra 100 koronát fizet 19. §), a rendes tagok számát (162 fő) azonban kielégítő tartotta. A zenei nevelés érdekében 40-50 szabadjegyet adtak a középiskolásoknak, azért nem többet, mert a zeneoktatók nem kértek, vagy csak nagyon ritkán. A problémák egyik legfontosabbikának nevezte a hivatásos zenészek távolmaradását nem csak az egyesülettől, hanem a koncertekről is. *„Csodálatos ama közöny – mondta – amellyel éppen a hivatásos zenészek viseltetnek egyesületünkkel szemben. Ezek az urak és hölgyek, kiknek nemcsak morális, de elsősorban anyagi érdekük, hogy egy minden tekintetben intenzív zenei élet létezzen... annál inkább várhatják ők is mesterségük megbecsülését.”* de panasza szerint *„... a működő testület munkájában sem vesznek részt, mert talán elfoglaltságuk akadályozza meg őket abban, de bántóan érthetetlen, hogy egyikük-másikuk még növendékeinek is eltiltja az egyleti hangversenyeken való részvételt.”* Még bántóbbnak minősíti azt a tényt, hogy ők maguk sem hallgatják meg ezeket az előadásokat.

Az egyesület életében nagy változást jelentett a legtöbb terhet magára vállaló karmester Balassa Kálmán⁹ távozása, aki az Operaház prímhegedűse lett. Munkásságát, a székesfehérvári katonazenekar Fricsay Richárd karmesterével együtt köszönte meg a közgyűlés. Balassával együtt távozott felesége Koncz Irén is, aki több alkalommal is zongorajátékával járult hozzá egy-egy koncert sikeréhez.

Zrínyi József pénztáros az egyesület anyagi helyzetét ismertette. A hangversenyek tiszta jövedelme 4717 korona volt, amelyet 2330 korona tagdíj egészített ki. A különféle kiadások megközelítették a 7000 koronát, a tiszta vagyona 707 korona volt.

Az egyesületi élet gyakorlata szerint a beszámoló után megválasztották a tisztikart. Elnök ismét Edelmann Sebő gimnáziumi igazgató, alelnök gróf Kornis Emil és Knebel Jenő, igazgató Stadler Izidor, titkár Kiskos István, pénztáros Zrínyi József, ellenőr Koncz János. A választmány tagjai lettek a város tiszteletnek örvendő személyiségei köztük Bárdossy László, Dallos József, Lingauer Albin, Herbst Géza, Bezerédj István, Feldmann Bódog, Havass Imre. A választmány tagja lett Bezerédj István főispán is.

A megjelentek között voltak a város köztisztviselőiben álló polgárai közül többen – zömében értelmiségi foglalkozású férfiak – is. A választmány tagjai sorába került Bárdossy László, Bezerédj István, Dallos József, Ferenczy Alajos, Feldmann Bódog jogász, Feldmann Bódog orvos, Geisinger Ottó, Gerő Ferenc, Herbst Géza, Havas Imre, Kelecsényi Hugó, Koller Ernő, Lingauer Albin, dr. Németh Gyula, dr. Pápai Hugó, dr. Prugberger Vince, Radó Gyula, Rauscher Miksa, Szily Miksa, Szerencsi Ede, Szabó Lajos Vecsey György, Vadász Norbert. A névsor jelzi a város zenekultúrájának alakítóit és támogatóit.

Összegzésként megállapította a közgyűlési beszámoló: *„Leraktuk azt az alapot, amelyen tovább haladva, egyesületünk kitűzött célját el fogja érni Egyesületünk minden tagjának, városunk méértő és műkedvelő közönsége egészének bizonyára siettetni fogja zenei életünk olyan fellendülését, mely méltó Szombathely városához és közönségéhez.”*

9 Balassa Kálmán az Operaházhoz szerződött. = Vasvármegye (Vvm), 1906. okt. 7. 5. p. Balassa később visszatért Szombathelyre, előbb 1941 és 1945 között, majd ideiglenes megbízással 1946 és 1948 között a zeneiskola igazgatója volt. KUTASNÉ CSIKOR Éva: A szombathelyi zeneiskola története. In: Berzsényi Dániel Könyvtár, Savariensia gyűjtemény Hf. 1860. sz.

Az egyesületi tevékenység fontos eredményének nevezte azt, hogy megtörték a „közönség eddigi közönyét... és ma már minden hangversenyünknek megvan a maga nagy, előkelő és állandó közönsége”¹⁰

November 27-én ismét ülésezett az egyesület, amelyet az új helyzet indokolt. Nevezetesen: Balassa távozása után robbant a szombathelyi zenei élet 20. századi első évtizedének legnagyobb válsága, a palotaforradalomnak nevezett egyesületbeli konfliktus. Az ok: ki legyen az új karmester. Ezen az ülésen abban állapodtak meg, hogy a „személyes kérdéssel és érdekek által a zeneegyesület működését sem megbénítani, sem hátráltatni nem engedik.” Ezért ekkor arról döntöttek, hogy átmenetileg betöltetlen marad a karmesteri állás és Statzenberg Vencel másodkarmestert kérik meg ideiglenesen a feladat ellátásával. Kiskost pedig azzal bízták meg, hogy kérje a megye lakosságát a zeneegylet támogatására.¹¹

Balassa Kálmán

Egy másik fölhívást is közzé tettek, amelyben zenekarba való belépésre hívták azokat, akik „a vonós hangszeres bármelyikén olyan szinten állnak, hogy a komolyzene műveléséhez elég technikai készséggel bírnak.” Nem kétséges, hogy a kilépők tovább nehezítették a jobbra amatőr muzsikusokból álló zenekar működését, így égetően szükség volt az utánpótlásra.¹²

Az egyesületi ülés után hosszasan elemzett és publikált helyzetjelentés szerint a kialakult konfliktus igazából a zeneegyletet szétzilálódással fenyegette.¹³ Ugyanis egy csoport új egyesületet akart, és szervezett is. Ebben a csoportban is jeles szombathelyi polgárok vettek részt. A megalakítás indoka, – ezt a publicista valósnak tartja, – hogy „a közönség távol tartja magát mindenféle kultúrmozgalom” támogatásától, ezért sorra buknek meg az irodalmi, művészeti, tudományos és sportegyesületek is. Kivételt jelent a zeneegylet, amely fél évtized alatt magasra emelte a város zenei életét. Bevételeit kizárólag magas színvonalú hangversenyek szervezésére költötte, nem egyszer magán támogatások révén is. (Az emlékezők szerint elsősorban Stadler Izidoré. GJ)

Újabb elgondolásaik között merész terv is szerepelt: állandó zenekar szervezése, ami nem sikerült/sikerülhetett, hiszen „nem áll elegendő zenész-anyag rendelkezésre ahhoz, hogy velők a zenekedvelő közönség érdeklődését ébre tartsa.” [A város állandó zenekara csak 1962-ben fél-, 1969-ben függetlenített zenekar alakult meg Szombathelyi Szimfonikus Zenekar mai megnevezéssel.]¹⁴

Ehhez az alapozást a Balassa alapította zeneiskola (távozása után megszűnt GJ) lehetővé teszi, amely alkalmas arra, hogy minél több gyakorló muzsikust neveljen. Ezzel indokolták az országos és világhírű muzsikusok meghívását, akik híret viszik a városi zenei élet

10 Lásd 7. sz. jegyzet.

11 A zenekedvelők egyletének ülése. = Vvm, 1906. nov. 28. 3. p.

12 Felhívás. = Vvm, 1906. nov. 28. 3. p

13 Palotaforradalom a zeneegyesületben. A kielégítetlen ambíciók lázadása. Új zeneegylet alakul. = Vvm, 1906. dec 5. 2-3. p.

14 RÓZSA Judit – MÉREI Tamás (szerk.): Szombathelyi szimfónia. = Szombathelyi Szimfonikus Zenekar, Szombathely, 2002. 2. tétel alcímmel.

magas színvonalát. Ezt a munkát végezték eddig is szerényen, hozzá értéssel Balassa mellett Edelmann, Kornis gróf, Stadler, Knebel Jenő.

A zenekedvelőket védve újra ismerteti a szerző az új karmester személye miatt kialakult konfliktus okát: a „rosszul leplezett személyi kérdések miatt forradalom tört ki ... egyes tagok, akik eddig a második glédában állottak, a karmester kérdés miatt pártot ütöttek és személyi tekintetnek fölládozván a művészet ápolását, a tagokat az egyesületből való kilépésre és új egyesület alakítására kapacitálják.”

Neheztel azért is, mert – a vezetők már határoztak arról, hogy fölkeresik és fölkerik Fricsay Richárdot a karmesteri teendőik ellátására – egyes tagok azonban elébe mentek az elképzelésnek és a helyi zongoratanárt, Kirchner Bódogot kívánják megválasztani a zenekar élére, mert ha nem ő lesz a választott karnagy – mondták egyesek – kilépnek az egyletből. Mivel nem Kirchner mellett döntöttek néhány tag valóban ki is lépett és új egyesületet alapított. (Lehet, hogy generációs probléma is volt a kiválás háttérben?)

A továbbiakban a két egyesület működésének nehézségeire figyelmeztet. Az új egyesület megalapításának egyik indoka a kilépők szerint az, hogy a zenekedvelők „nem működteti saját zenekarát, nem juttatja érvényesülésre őket, hanem folyton professzionális művészeket szerepeltet.” Ez a megállapítás túlzásnak tekinthető, hiszen tevékenységük eddigi fél évtizede alapján nyilvánvaló, hogy a zenekar rendszeresen „megszólt” a zenekari darabok előadásával csakúgy, mint a vendégművészek műsorának kísérőiként. A vendégművészek – főképpen a külföldiek – gyakoribb meghívása inkább az évtized második felére jellemző.

Kijelenti a szerző – a zenekedvelők támogatója – a karmester ügy körüli helyzet rendezetlenségétől a „zenei életünk fellendülését és magas szintjét féltjük.” Az egyesület nem akar fölbomlani, továbbra is folytatni kívánja munkáját és a személyi kérdések rendeződése után – úgy véli – a kilépők is visszatérnek a zenekedvelők közé.

Az új egyesület viszont megosztja a tagságot és a közönséget is, így nem lesz elég erős a mostani nívó megtartásához. Megállapítja, hogy programja szűkebb a mostaninál, hézagot nem pótol, Meglepetéssel olvasták az új tagok névsorát, akik a választmány tagjai és kijelentették, hogy nem kívánnak az új egyesületnek tagjai lenni.¹⁵

Az új egyesület megjelenésére már nem sokat kellett várni.¹⁶ A Vasvármegye december 18-án jelezte, hogy két nappal korábban Filharmóniai Egylet néven megalakult a városháza dísztermében. Az újabb zenei alakulatot a város prominens személyiségei részvételükkel is támogatták. Az ideiglenes elnökséget Brenner Tóbiás vállalta, az elnökség tagjai sorába választották Bodányi Ödönt, Weder Gyulát, Kőrössi Aladárt, Farkas Lászlót, Kokoli Nándort és Kirchner Bódogot karmesterré.

Az új egyesület megalakulását indokló Weder Gyula „magvas beszédében” azt hangoztatta, hogy a városban számos olyan ember él, akinek zenei igényei „nem olyan magasak, hogy azt csak egy Dohnányi, stb tudja kielégíteni, kik igen szívesen veszik, ha kedélyes házi estély keretében a helyi erők mutatják meg tudásukat,” illetve sokan magasnak tartják a 4 koronás belépti díjat a koncertekre, különösen, ha családostul akarják meghallgatni, ezért inkább otthon maradnak. Ők inkább minél több embert szeretnének pártoló tagnak megnyerni, havi 40 filléres támogatással. Ezen az ülésen kimondták a megalakulást is.¹⁷

15 Lásd 13. sz. jegyzet.

16 Új zenei egyesület. = Vvm, 1906. dec. 18. 3. p.

17 A filharmonikus egylet megalakulása. = Szombathelyi Friss Ujság (SzFU), 1906. dec. 18. 2. p. Az akkor már híres 29 éves Dohnányi Ernő zongoraművész-zeneszerző december 6-ai koncertjére utal az elutasító hang.

Az új egyesületet szintén támogató Szombathelyi Újság megismétli a Szombathelyi Friss Újság híradását és másfajta célról is szolt, nevezetesen: Filharmonikus egyletnek nem lehet célja idegen művészek meghívása. Megismételte a „*Dohnányi szintű előadók*” elutasítását is, mert „*a dilettánsok zenéjében is kellő szórakozást talál*” a közönség. Másik célként a minél több embernek a hangversenyekre való eljuttatását határozták meg.

Fontosnak tartották Kirchner ötletét – egy fúvós zenekar megalakítását és a szükséges hangszerek beszerzését – is. Tagadták azonban, hogy bármiféle személyeskedés lenne a háttérben, hiszen már Veder beszédből is kiderült: egy – a „*levegőben lógó közszükségletet elégíti ki.*”

Büszkén jelentették ki, hogy már 28 tagja van az új egyesületnek és hamarosan a katonazenekart is pótolni fogják. Az új egyesület elnökéül gróf Szapáry Pált kérték föl.¹⁸

Az új Filharmóniai Egylet erejéből a következő hónapokban azonban mindössze néhány kamarazenei koncertre, a liceumi előadások színesítésére futotta, aztán csendesen megszűnt.¹⁹

Az 1906. utáni években megtartott választmányi és közgyűléseit az egyesület, amely rendszerint összegezte, értékelte az éves munkát és a következő időszak feladatairól határozott.

1907 – április

Az „*egyetlen hivatala magaslatán álló kultúrintézmény*” a zeneegyletet megmozdító „*palotaforradalom*” nagyobb aktivitásra is készítette az egyesületet. Az 1907. április 28-ai ülésükön három témában döntöttek. 1. Azok az egyesületi tagok, akik nem fizetik rendesen a tagdíjat, nem kaphatnak kedvezményes belépőjegyet. 2. A gazdasági ügyek intézésére háromtagú bizottságot – Edelmann Sebő, Rauscher Miksa, Koller Ernő – hoznak létre. 3. Ismét széleskörű taggyűjtést szerveznek. A jegyek értékesítésével Kemény József divatárúzetét bízták meg.²⁰

1908 – február

1908 februárjában a vezetőségében történt változás volt a téma. Arról határoztak, hogy a védnökségről leköszönő Szapáry gróf helyet, Erdődy Gyulát kéri föl a tisztség elfogadására. A fölkérésre küldöttség utazott a grófhhoz. Tagjai: Edelmann Sebő elnök, Knebel Jenő alelnök, Stadler igazgató és az új karnagy Janosits József.²¹ A küldöttség február 11-én kereste föl kérésével [Vas]jvörösváron (ma: Rotenturm an der Pinka, Ausztria) a gróft.

18 S.: A filharmonikus egylet megalakulása. = Szombathelyi Újság (SzU), 1906. dec. 23. 6. p.

19 A Szabad Lyceum tudományt és ismereteket terjesztő társulat. Alakult 1893. június 1. „célja elméleti és gyakorlati sorozatos előadások rendezésével... a közönség érdeklődését a szellemi munka és haladás iránt felkelteni és alkalmat adni arra, hogy ismereteit a gyakorlati élet a tudomány és a művészet terén mindenki gazdagítsa.” Pallas Nagy Lexikona XV. köt. Bp. 1897. Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt. 328. p. Szombathelyi tevékenységüket a Szombathelyi Nemzeti Szövetség keretében végezték. A szombathelyi liceumi programokról GÁL József: Ismeretterjesztők. A Magyar Nemzeti Szövetség emlékezete. = Vas Népe, 1908. jún. 30. 14. A liceumi előadások a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (ma Egyesület) 1960–1970-es években rendezett ismeretterjesztő előadásai (például szabadegyetemek) előzményének tekinthetők

20 Reformok a zeneegyesületben. = Vvm, 1907. ápr. 30. 3. p.

21 Államépítészeti mérnök, Liszt-tanítvány = Vvm, 1911. máj. 28. 6. p. Janosits József előbb 1888–1895 között dolgozott Szombathelyen. 1895–1907 Fiume a munkahelye, 1907–1911 között ismét Szombathelyen az államépítészeti hivatal főmérnöke. 1911-től Komárom város és Komárom vármegye főépítésze. Janositsról még TÖTTÖS Gábor: Liszt Ferenc Szekszárdja – Szekszárd Liszt Ference. = Honismeret, 2011. 5. sz. 48–49. p.

Edelmann fölkérésére ekként válaszolt Erdődy Gyula: „*ajánlatukat nagy megtiszteltetésnek veszem. Elhatároztam, hogy minden szerepléstől visszalépek ... de az egyletnek készséggel állok rendelkezésére. ... Érzem, hogy e nagy kitüntetésre nem szolgáltam rá, de törekedni fogok arra, érdemes lenni az által, hogy az egyesület ügyét csekély erőmhöz képest mindenkor és mindenütt előmozdítsam.*”

A fölkérés után a főúr megvendégelte a küldöttséget, Janosits József pedig kis hangversenyt rögtönzött.²²

1908 – április

Az 1907/1908-as évadzáró hangversenye után fél év szünet következett. Az újabb közgyűlés április 5-én ült össze a városházán. Edelmann köszöntője után meghallgatták Kiskos titkári és a pénztári jelentést. (A beszámoló tartalmát ezúttal nem ismertette a lap.) Stadler javaslatát azonban a – zenei ismeretterjesztés bővítésére – megemlítette a beszámoló. A napi sajtó kritikáiban már eddig is megjelenő zenetörténeti adalékok mellett a jövőben, egy-egy koncerten fölolvadásokkal fogják megismertetni a jelesebb zeneszerzők életét, akiknek alkotásait hallhatja majd a közönség. (A javaslat megvalósításáról a későbbiekben nincs hír.)

A közgyűlés megválasztotta az új elnökséget, amelynek korábbi tagjai folytatták eddigi tevékenységüket. Elnök Edelmann Sebő, alelnök Korniss gróf és Knebel Jenő, titkár Kiskos István, igazgató Stadler Izidor, pénztáros Bíró Károly, gazda Steiner Kornél, ellenőr Koncz János és a karnagy már „hivatalosan” is Janovits József. A népes választmány tagjai is a hagyományoknak megfelelően a város jeles polgárai közül kerültek ki: Bezerédj István főispán, Bárdosi László, Feldmann Bódog orvos, Feldmann Bódog ügyvéd, Ferenczy Alajos, Greisinger Ottó, Györfy Endre, Havas Imre, Herbst Géza alispán, Horváth Lajos, Kelecsényi Hugó, Koller Ernő, Lingauer Albin, Markovits Gyuláné, Németh Gyula, Pápai Hugó, Prugberger Vince, Radó Gyula, Rauscher Miksa építész, Somogyi Miklós, Schreiner Ferenc, Vadász Norbert premontrei tanár, Vecsey György.²³

Az egyesület a kocertszervezéseken kívül alapvető fontosságúnak tartotta a zeneértő közönség és magas színvonalon működő amatőr muzikusok képzését is. E törekvés eredményeként kezdődött meg újra 1909 őszén az iskolarendszerű zeneoktatás.

Balassa távozásával ugyanis megszűnt (1906) az intézményi oktatás a megyeszékhelyen. Zenét ezekben az években csak a magán zeneoktatóknál tanulhattak. Az egyesület ezért úgy döntött, kéri a város vezetőit, hogy támogassanak egy Balassáéhoz hasonló konzervatórium megalapozását.²⁴ A megkeresésre az 1909. április 17-ei közgyűlés igent mondott.²⁵ Így 1909 őszén újra mód nyílt az intézményi zenetanulásra. Két független zenetanárt szerződtettek.

Csikor Elemé²⁶ igazgatónak és Fülep Irmát. Az egylet zeneiskolájával – amelyet kezdetektől sajátjának tekintett a város is – a sajtó rendszeresen foglalkozott. Érdekeség, hogy az elemi iskolákat az 1910-es évek elejétől – pénzhiányra hivatkozva – állami kezelésbe

22 A zeneegyesület új védnöke. A zenekedvelők gróf Erdődy Gyulánál. = Vvm, 1908. febr. 13. 3. p

23 A zenekedvelők közgyűlése. A tisztikar megválasztása. = Vvm, 1908. április 7. 2. p.

24 Erről: GÁL József: A szombathelyi zeneoktatás első évtizedei (1850–1916). = Vasi Szemle, 2009. 3. sz. 289–301. p. Az alapítandó zenei iskoláról: 295–299. p.

25 A zeneiskola ügye a közgyűlés előtt. = Vvm, 1909. ápr. 18. 8. p

26 Csikor 1909-től 1941-ig a városi zeneiskola igazgatója. KUTASNÉ CSIKOR Éva: A szombathelyi zeneiskola története. Berzsenyi Dániel Könyvtár, Savariensia gyűjtemény, 23. p.

akarta adni, a háború harmadik esztendejében a város saját kezelésébe vette át és 1916. június 2-ai közgyűlés véghatározata szerint „a város közigazgatási – és pénzügyi bizottságai által átvizsgált és elfogadásra ajánlott jelentése alapján a Szombathelyi Zenekedvelők Egyesületének zeneiskoláját az iskola felszerelésével és berendezésével együtt 1916. szeptember hó 1-től kezdve átveszi.”²⁷

A zeneiskola megnyitása után is a fontos teendők sorában változatlan a zenekar utánpótlásának – vonósok és fúvósok – toborzása. Várják a megfelelő gyakorlattal rendelkezők jelentkezését Stadler zeneigazgatónál.²⁸

Az újabb 1909. november 14-ei választmányi összejövetel témája az új zeneiskola volt. Fontosságát jelezte Bezerédj István főispán jelenléte is. A levezető elnöki teendőket Knebel Jenő látta el. A megjelentek közül jelen volt – mások mellett – Vécsey György, dr. Markovits Gyula, Schreiner Ferenc, dr. Stadler, dr. Pápay Hugó, dr. Szily Miksa orvosok, Steiner Kornél mérnök.

A tanácskozáson megtárgyalták iskola működésének feladatait, így új osztályok indítását, újabb tanárok fölvetését, a helyszűke miatt föl nem vettek ügyét és az az alapszabály módosításának szükségességét.²⁹

A közgyűlést november 28-én tartotta meg az egyesület a városházán. Az ülést vezető Edelmann Sebő elnök köszöntőjében emlékeztetett arra, hogy a zenekedvelők céljainak egyike volt a klasszikus zenét a közönség körében kedveltté tenni s ennek érdekében ki kell egészíteni az alapszabályt azzal, hogy a zeneoktatást rendszerezíteni kell. Nyugtázta a szombathelyi zeneértő közönség kialakulását. A hangversenyekre „sűrűn” jár a közönség, kár, hogy a hangversenyterem kicsi.

Csikor Elemér

Bejelentette, hogy a város támogatja az intézmény működését. Az egyesület pedig a szervezést és az ellenőrzést magára vállalta. Az intézmény, a konzervatórium vezetésére igazgató bizottságot küld ki. Munkája eredményeként októberben megkezdődött a tanítás.

Kiskos István helyettes polgármester, egyesületi titkár válaszolt a zeneiskola felállításának történetét. Elhangzott a pénzügyi beszámoló is. Határoztak személyi kérdésekről is. A távozó Korniss Emil helyett az alelnöki posztra Bezerédj István főispánt választották meg. Az ülésen részt vett az új zeneiskola két tanára Csikor Elemér igazgató és Fülep Irma is.³⁰

Tavaszi meglepetésként az 1908-ban egyesületi védnökséget vállaló Erdődy Gyula, „az egyesület iránt való jóindulatának és egyesület kulturtörekvései iránt való elismerésének” kifejezésére 1000 korona adományt küldött.³¹

27 MNL VaML Szombathely Város Közgyűléseinek jegyzőkönyvei 7/1916., 44/1916. sz.

28 Felhívás a zenekedvelőkhöz. = Vvm, 1909. okt. 21. 4. p.

29 A zeneegyesület választmányi ülése. = Vvm, 1909. nov. 16. 5. p.

30 A zeneegyesület közgyűlése. A zeneiskola rendszere Szombathelyen. = Vvm, 1909. nov. 30. 9. p.

31 Erdődy Gyula gróf a zenekedvelőknek. = Vvm, 1910. márc. 2. 4. p.

A KONCERTEK

1906/1907. évad

A komolyzenei életet szervező egyesület – a „szabvány” szerinti egyesületi élet nélkül is – szervezte a koncertek sorát. Az előadók meghívása – föltételezhetően nagyobb részt – impresszáriók közreműködésével történt, de építettek a szervezők személyes kapcsolataira is.

A javában dúló palotaforradalom napjaiban a zeneegylet a következő hónapok előadásairól, előadóiról tárgyalt. Január első napjaiban Feleki Ilona a bécsi Zenekonzervatórium növendékét várták. A tervek között szerepelt Szerencsi Ede gordonkaművész egy 30 tagú vonósenekar föllépése. Későbbre ismét Balassát és Varróné Pikler Margit zongoraművész, valamint Slavinsky Nadja 42 tagú együttesének meghívását tervezik. Valamennyien meg is érkeztek.³²

Az 1906/1907-es szezon első koncertje november 15-én hangzott el. Ismét a Grünfeld-Bürger vonósnégyes volt Szombathely vendége.³³ Dvorák D-dur vonósnégyesével kezdődött az estély. A közönség tetszését leginkább a mű adagio tétele nyerte meg. Ezután Bürger Zsigmond szólója következett, aki Pergolesi [Tre giorni], Schumann [Träumerei] és Piatti alkotásait szólaltatta meg Statzenberg zongorakísérettel.

A műsor kiemelkedően előadott darabja Beethoven Szeptettje volt. Ilyen tökéletes kidolgozásban fölhangzó interpretálás csak ritkán hallható – állapította meg a kritikus, aki fejlethetetlennek találta az előadást.³⁴

A szombathelyi koncertélet többszörösen visszatérő személyisége Dohnányi Ernő, akit első alkalommal 1906. december 6-án hallhatta a megyeszékhely közönsége.³⁵ Műsorának nyitószáma Bach d-moll chromatikus ábránd és fuga, amely a beszámoló szerint annyira tökéletes volt, hogy ez az egyetlen bemutató is igazolta az előadó zsenialitását. Bachot Beethoven f-moll szonátája az Appassionata követte, amelyet ugyancsak kiválóan tolmácsoltnak talált a méltató. Hozzá tette azonban, hogy Dohnányi „helyenként a tradícióktól eltérően magyarázta a hatalmas művet [s] főleg nem találtuk fel azt a mélységes szenvedélyt, kitörő lelkesedést, amit Beethoven műve ki akar fejezni. A thema azonban gyönyörűen kidomborodott.”

A szünet után – későbbi koncertjein is szívesen játszott Schumann-alkotás a Carneval (op. 21.) – következett, amelyet a kritikus összevetett Rosenthal 1906. januári koncertjének előadásával, amelyben szerinte sok volt a „titánkodás.”³⁶ Dohnányi előadásában viszont a mű „teljes romantikája, mélységes költészete fényesen érvényesült.” Nem osztja

Dohnányi Ernő

32 Zenei hírek. = Vvm, 1906. dec. 19. 2. p.

33 Első alkalommal 1905. jan. 30-án hallhatta a szombathelyi közönség a kvartettet. (F): Grünfeld-Bürgerék hangversenye. = Vvm, 1905. febr. 1. 5. p.

34 Kamaraestély. =Vvm, 1906. nov. 16. 2. p.

35 Dohnányi hat alkalommal koncertezett Szombathelyen. Az előadásokról GÁL József: Dohnányi Ernő szombathelyi koncertjei. = Vasi Szemle, 2007. 5. sz. 515-529. p.

36 F.: Rosenthal Mór hangversenye. = Vvm, 1906. jan. 16. 1. p. 515-529. p.

egy bécsi lap (nem nevezi meg azt – GJ) bírálatát sem, amely szerint Dohnányi elmosódottan, önkényesen játssza ezt a darabot. Egyetlen kifogásával azonban egyetértett, nevezetesen „helyenként elragadja a fiatalos temperamentum és a tempó elszietésére ragadja.” Kiemelte viszont a mű legnehezebb tételének a Paganini-tételnek nagyszerű előadását. „A művész ragyogó technikával kergette az 1/16 pause eltéréssel egymást követő quartolákat, az asz-mollba átmoduláló Valse allemande témája felé.” A pause tételt is „kissé elstetett”-nek minősítette. Véleménye szerint azonban Schumann-művét „ilyen szépen csak nagy művész képes előadni.”

A koncerten játszott három Chopin alkotást is [g-moll ballada op. 23., E-dur nocturne op. 62/2 és a-moll mazurka], „ideálisan szép felfogással, nagy technikai bravúrral” adta elő.

Zárószámként két Liszt művet a Valse impromptu és a IX. rapszódia tapsolta és lelkesen éljenezte meg a közönség, amelyet Liszt Desz-dur consolations-szal köszönt meg.³⁷

Egy másik szombathelyi lap is kiemelte a művész eredetiségét, aki szerint Dohnányi „nem kergeti erőszakkal a technikai effektusokat”, hanem az „interpretálásban való önállóságra helyezi a súlyt,” Bach művét „széles epokával”, Schumann Carnevalját „pogány jókedvvel” a Chopin balladákat „mély érzéssel” adta elő.³⁸

Az új esztendő első, a szezon harmadik előadása 1907. január 16-án hangzott el. A vendég a Popper-tanítvány Szerencsi Ede gordonkaművész és a „lágú, jól iskolázott hangú” Szatmári Elek, amely elsősorban a lírai dalok előadására alkalmas. A szólistákat a – bizonyára erősen megtépzott – zenekar műsora egészítette ki. Szatmári Volkmann Szerenádját (Szerencsi), Grieg Solvejg dalát, Csajkovszkij Bálban, Schubert, Gastaldon alkotásait (Szatmári Elek), a zenekar is Grieg [Zongora-szonáta op. 47.], Schubert [Rosamunda címűből a II. baletzene] és néhány más „apróságot” adott elő. Dicséretet kapott mindkét szólista kísérelője – zongorán és harmóniumon Ulbricht és Engel, valamint a vonós zenekar is, amelyet Statzenberg vezényelt. Az est sikeres volt, „számot vetve azzal, hogy amatőrök megszékáltak” – nyugtázta a lap zenekritikusa.³⁹

Január 29-én újra a már Budapesten élő Balassa lépett pódiumra, társa Varróné Pikler Margit zongoraművész. Az egyik lap szerint Balassáról már semmi újat nem lehet írni. „Nemesen csillogó tiszta játéká most is elragadta híveit.”⁴⁰

A Vasvármegye kritikusa szerint viszont Balassa előadásában „óriási művészi fejlődés figyelhető meg.” Az elsőként elhangzó „legrafináltabb nehézségekkel telített mélyen költői művet, [Wieniawski 2. sz. Polonéz] gyönyörű, stilszerű felfogással tolmácsolta.” Tarantellában pedig ismét csak „képrázatos technikáját ragyogtatta.” Műsorának további részeként Bruch: Kol Nidre, D’Ambrosio: Szerenád, Popper: Tündértánc, és saját Bölcsődala hangzott el. A ráadás Dvorak Humoreszkje volt.

Varróné Pikler Margitnak az erősen lehangolódott zongorával kellett elsősorban megküzdeni. Az előadóművész Rameau, Bach Új bagatell (op. 119.) hegedűszonátájának zongora változatát, Chopin Desz-dur preludium és Schumann In der Nacht című alkotásokat „kiváló ízléssel, egyenletesen csiszolt technikával” szólaltatta meg.⁴¹

37 dr. F-i: Dohnányi Ernő hangversenye. = Vvm, 1906. dec. 7. 5. p.

38 (r.) [Dohnányi]: Hangverseny. = SzFU, 1906. dec. 7. 5. p.

39 Dr. F.: A zenekedvelők hangversenye. = Vvm, 1907. jan. 17. 3. p.

40 Hangverseny. = SzFU, 1907. jan. 30. 2.

41 Dr. F.: Balassa hangversenye. = Vvm, 1907. jan. 30. 3. p.

A decemberben alakult Filharmónia Egyesület első szerepléseinek egyike 1907. február 3-án volt. A bemutatkozás az orvos Feldmann Bódog szabadliceumi eladása után hangzott el. Mozart Quintettjét Rónai Lajos, Farkas László, Tonka József, Ronchetti István hegedűsök és Kirchner Bódog violincsellón szólaltatták meg.⁴² Február 10-én ismét az orvos Feldmann Az állatok fejlődése Darwin-Häckel nyomán című előadását nem követte zenei produkció.⁴³ Február 17-én Szilágyi Adolf Fejlődés természetben és társadalomban című előadását követően Liszt Ballada című alkotását Kirchner Bódog játszotta harmóniumon.⁴⁴ Március elején pedig Kaffehr Béla Viperá című előadását zárta Leoncavallo Parasztszereplés Intermezzoja Rónai Lajos és Kirchner Bódog tolmácsolásában.⁴⁵

A zenekedvelők koncertévadjának kiemelkedő vendége az európai híru gordonkaművész, Popper Dávid. Február 20-ai föllépését már február 2-ától többször is jelezte a Vasvármegye.⁴⁶ Február 10-én a műsort közölte és néhány mondattal a személyéről is szólt.⁴⁷

Február 19-én ismét a közönség figyelmét hívta föl a koncertre.⁴⁸ A művész koncertje előtti napon érkezett meg Szombathelyre. A vasútállomáson az zenekedvelők népes küldöttsége fogadta: Edelmann Sebő elnök, Knebel Jenő, Stadler Izidor, Szerencsi Ede, Ulbricht Dezső. Szálláshelye a Premontrei Gimnázium volt, ahol Edelmann adott fényes fogadást tiszteletére.⁴⁹

Előadásának minden számát tökéletesnek tartotta a kritikus. Játékát így méltatta: „Gyönyörű széles tónusa, bensőségteljes, mélyen átértett cantilénája, gyöngyisztaságú diatonikus és chromatikuskálái, staccato, stb mind ami a technikai kivétel tökéletességéhez szükséges, a crescendok és a decrescendok, a trillákban bámulatra, csodálatra ragadják még azt is, ki soha szakszerűen nem foglalkozott zeneművészettel, csak érezni tudjon. Játéka a klasszicizitás maga.”

Műsorán Mendelssohn egyik szonátája, Tartini, Händel, Schubert „bájós adagioja (op. 129.) és saját szerzeményű spanyol tánca. Popper – így a méltatás – „az egyes szerzeményekben oly csodás hatást ért el, hogy a hallgató vonósnégyest képzelt maga elé.” A hangok előidézéséhez nagyban hozzájárult nagy értékű Amati gordonkája.⁵⁰

Az esten föllépő Lichtenstein Dóra előadását is megérdemelt sikerűnek találta a méltató, aki Caldara, Schumann, Henschel, Schubert és két Popper dalt adott elő. A zongorakíséretet – a Popper dalok kivételével – Ulbricht Rezső látta el.⁵¹

A zenei szezon utolsó előadása március 9-én hangzott el. A Budapestre költözött és ott tanuló alig 13 éves Koncz Jani állt a pódiumra. A 4–5 éves tanulás utáni „fényes eredményt is csak sejtették a rá figyelő szakemberek.” Nyitószámként Vieuxtemps egyik technikai ne-

42 Szabadliczeum. = SzFU, 1907. febr. 3. 2. p.

43 Szabadliceum. = SzFU, 1907. febr. 10. 2. p.

44 Szabadliceum. = SzFU, 1907. febr. 17. 2. p.

45 Szabadliceum. = SzFU, 1907. márc. 3. 2. p.

46 Popper Dávid hangversenye. = Vvm, 1907. febr. 2.

47 Popper Dávid hangversenye. = Vvm, 1907. febr. 10. 4. p.

48 Popper Dávid hangversenye. = Vvm, 1907. febr. 19. 3. p.

49 Popper Dávid megérkezett. = Vvm, 1907. febr. 20. 3. p.

50 Amati cremonai olasz hegedűkészítő család, a XVIII. sz-i cremonai hegedűk hírnevének egyik megalapozója. Tanítványokat is nevelt, köztük A. Stradivarit. = Magyar Laorusse Enciklopédia I. Librari Laorusse Párizs, 1979. Bp., 1991. Akadémiai Kiadó 97. p.

51 Dr. F – I: Popper Dávid gordonkaművész hangversenye. = Vvm, 1907. febr. 21. 2. p. A Szombathelyi Friss Újság nem adott hírt a koncertről.

hézsegekkel telített versenyművét „helyes fölfogással, ízléssel ... helyenként ragyogó technikai tudással játszotta el.” Dicsérte a kritikus az ifjú művész vonókezelését, tiszta intonációját, meleg, széles tónusát. A mű utolsó Tarantella tételét a „szédítő gyorsaság dacára tisztán kellő rhytmikával és frazirozással varázsolta elő hegedűjéből.” A tapsvihart, fölfedezője és első mestere Balassa hangulatos bölcsődalával köszönte meg.

Következő számként Hubay II. Csárdajelenetét játszotta el. „Abszolút tisztaságú flageolot hangja és általában a technikai boszorkányságok – a felnőttekhez hasonlóan érvényesültek.” A ráadás szám is Balassa mű volt, a Cansonetta című „apróság”.

A vonószenekear Statzenberg Venzel betanításában és „helyes vezényletével” Mozart „igénytelen, csekély eszközökkel dolgozó mégis örökbecsű szerenádját,” majd Schuman Balassa által hangszerelt Kinderszenen op. 15. című művének néhány részletét játszotta.

Balassa ezúttal nem előadóművészként, hanem zeneszerzőként, hangszerelőként, Koncz kísérőjeként kapott dicséretet. Az ifjú Konczot a zeneegylet babérkoszorúval ajándékozta meg.⁵²

1907/1908. évad

Az új szezon csak késő ősszel kezdődött meg. Ebben az évadban hat koncertet hallgathatott a közönség az egylet szervezésében. Elsőként Rosenthal Mór november 3-ára tervezett koncertjéről már október 19-én beszámolt⁵³ a Vasvármegye [műsorán: Beethoven, Chopin, Schubert, Liszt-Davidov, Rosenthal alkotások]. Két amerikai lapból a Musical Journal és a New York Herald közölt dicsérő cikkekből is idézve az Egyesült Államok-beli sikeres szerepléséről. Előadására később, november 28-án került sor.⁵⁴ Rosenthal második alkalommal lépett a szombathelyi közönség elé.⁵⁵

Rosenthal, Moriz

November 26-án már megérkezett saját hatalmas Bösendorfer zongorája, amelyen játszott.⁵⁶ A Sabaria Szállóban elhangzó koncert első számaként „egy amatőr szerző motívumaira épített harmonikus szépségekkel teli szimfonikus etüdjével” kezdte műsorát. Ezt Schumann és Chopin alkotások követték. Az előadásról: „Rosenthalnál nem cél csak eszköz a hanghatások minél tökéletesebb, minél eszményibb szépségű elővarázsolására, bár az is megtörténik e nagy művésszel, hogy helyenként heve, titáni ereje, lelkesedése ott is magával ragadja őt, ahol ezt a mű kvetlenül nem követeli.” (Ferenczy gyakran szóvá teszi

az előadók túl gyors tempóját.) Ez különösen a Fantázia bevezetése után következő impromptü-szerű részletre s ugyanezen műnek utolsó részében tapasztalta.

52 Dr. F –i: Koncz Jani hangversenye. = Vvm, 1907. márc. 10. 4-5. p.

53 Rosenthal hangversenye Szombathelyen. = Vvm, 1907. okt. 19. 2. p.

54 Rosenthal hangverseny. = SzFU, 1907. okt. 27. 3. p.

55 Első alkalommal 1906 januárjában. F. dr.: Rosenthal Mór hangversenye. = Vvm, 1906. jan. 16. 2. p.

56 Rosenthal hangverseny. = Vvm, 1907. nov. 27. 4. p.

Műsorának további részeiről: előadása, „a zongoratechnika páratlan mesterének egy-egy dicshimnusza” volt. Lisztnek Schubert hárfára írt átíratát [Der Lindenbaum], amely „egyike a zeneirodalom legnemesebb, legigényesebb műveinek Rosenthal ujjai alatt cse-kélységnek tűnt fel.”

Davidov „etiúdszerű” gordonka darabját [Am Spingbrunnen] saját átíratában a „nagy művész csodával hatásos repetáló technikáját csillogtatta.” A közönséget elbűvölte s megismételtette.

Koncertjének zárásaként is egy saját átíratot [Strauss: Donauvalcer] adott elő, amely a „szédületes nehézségek halmazát foglalja magában.” Ráadásként is újabb Strauss-keringővel köszönt el „óriási ováció közepette.”⁵⁷

A Szombathelyi Friss Újság kritikusa is így összegezte az előadást: bámulatosan szép este volt. A Chopin számok előadásával, „biztos és kristálytisztá játékkal... rászolgált a sok sok tapsra.” Neki legjobban a Davidov mű átíratát nyerte meg a tetszését. „Mintha üvegkockákra, apró kis fakalapáccsal játszott volna a nagy művész.” Dicsérte az est műsorának változatosságát, a népszerű és kevésbé népszerű darabok tudatos válogatását.⁵⁸

Az idény második előadását az énekművészetnek szentelték. A koncert előtt egy héttel jelent meg a hirdás a korszak neves énekegyüttesének, a svéd Svärdström nővérek föllépéséről.⁵⁹

A december 14-ei hangversenyükön Brahms, Wolf, Richard Strauss, Grieg-dalokat, svéd nép- és műdalokat [Koch, Backer, Gründhal, Danuström alkotásai] mutattak be. A világhíró négyes a szombathelyi hallgatóságát is lenyűgözte. „Olyan hatást váltottak ki, mintha Grenze [francia festőművész 1725–1785 GJ] képének egyike elevenedett volna meg. Mikor énekelni kezdtek csodálatos művészetük az élvezetek legmagasabb szférájába ragadtott.”⁶⁰

December 11-én megjelent a műsoruk [Meyerbeer, Brahms, Gröndhal és svéd népdalok] ismertetése mellett a Pesti Napló méltatásából is idézett – nyilván közönség csalogatóként – a Vasvármegye.⁶¹

A méltatás szerint a nővérek mindegyike az énekművészet legmagasabb fokán áll, különösen, ami „a hang iskolázottságát illeti, a legnemesebb ízlést és az előadói képességet illeti.” Énekeltek szólót, duót, triót és négyest is.⁶² A nyitószámot – Mayerbeer: Dinorah című operájából – Valborg, a svéd udvari opera primadonnája⁶³ énekelte, „a koloratúr éneklés minden kellékét megcsillogtatva.”

57 Dr. F. A.: Rosenthal hangversenye. = Vvm, 1907. dec. 1. p. 9. p.

58 Herman Gyuri: Rosenthal hangverseny. = SzFU, 1907. dec. 1. 4-5. p.

59 A zeneegyesület második hangversenye. Svärdström négyes. Érdekes est Szombathelyen. = Vvm, 1907. dec. 8. 8. p.

60 A Svärdström négyes. = SzFU, 1907. dec. 17. 2. p.

61 Svärdström-hangverseny Szombathelyen. Vvm, 1907. dec. 11. 2. p. Műsor.

62 Svärdström nővérek hangversenye. = Vvm, 1907. dec. 17. 5. p.

63 Valborgot a svéd udvari opera primadonnájának egyik előadását így méltatta a Nyugat: „Született énekesnő, s ez a tény kiváltságos helyet biztosít számára. Azért nevezem született énekesnőnek – mert született művész. Valborg asszony épp úgy tanult énekelni, mint annyian, akik hangversenyeznek. Csakhogy ezt a hangján nem hallani. Ő is trillázik, stakkatozik, de egészen másként, mint Culp Júlia...Átéli a dalt és a verset a pódiumon, mert át tudja élni, mert érti a szöveget és a zenét is és a kettőnek a viszonyát is. Mikor vége van a dalnak, csak azt vesszük észre, hogy valami ritka művészetet kaptunk... Előttünk készül el, de nem látjuk hogyan. Valborg asszony hanganyaga nem nagy. Terjedelmében alig két oktáv. De művészetének színe, illata, meggyőző ereje, szuggesztivitása minden pótol.” JÁSZ Dezső: Svärdström Valborg. = Nyugat, 1909. Második évfolyam, II. kötet 13-24. szám, 636-637. p.

Szólót énekeltek Sigrid és Astrid is. A negyedik nővér csak a közös számokban lépett föl. Az együttes számokba a pontos együttműködés, a tiszta intonáció és „*általában magasfokú előadói és alkalmazkodás legfényesebb példáit hallottuk...csodálattal adóztunk az elsőrangú művészeknek egyenként és együtt véve is.*” A zongorakísérő Tarnay Alajos volt.

Volt bőven ráadás, ismétlés. Külön is megjegyzi a méltatás, ritka esemény, a közönség végig a helyén maradt, nem rohant a ruhatárba.⁶⁴

Az új esztendő első koncertjét – zenekari estet – 1908. január 19-én tartották meg. 30 tagú vonószekerek (8 első, 8 másod, 4 mélyhegedűs, 3 kis és 4 nagybögös) játszott. Az egyesület a város legkiválóbb zenészeit tudta megnyerni a közös muzsikálásra. Vendég Huszár Károly a Zeneakadémia végzős növendéke.⁶⁵

A koncert első számai Grieg-művek voltak: Holdberg szvit és két lírikus alkotás, továbbá Hjretesar és Varen zenekari művei. Hallhatták a korszak népszerű zeneszerzőjének, Volkmann F-dur szerenádját. A méltató elsősorban a Holdberg szvit és a Volkmann-mű előadását dicsérte. Ezúttal „kedvére való” „*higgadt tempóban*” vezényelte az előadást a karmester Janosits József. Huszár Károly operáriákat, Grieg és Rubinstein dalokat adott elő. Az énekest is a karmester kísérte zongorán.

Svardström, Valborg

Megjegyezte a zenekarról – amelyben a 14 éves Koncz Jani is játszott – olyan színvonalat produkált, amely „*nehézebb és kényesebb reprodukciókra*” is alkalmas. A teljesítményt – a fáradságot nem ismerő – új karmester elsődleges érdemének tartotta.

A következő – február 6-ára hirdetett Andrásffy Hedvig-zongoraest végleg elmaradt⁶⁶ és csak egy hónap múlva került sor az újabb koncertre. (Az elmaradás, illetve újabb időpontban való megrendezés nem volt gyakori eset.)

Az elmaradt februári Andrásffy Hedvig-zongoraest helyett – március 7-én és 8-án – nagyszabású zenekari koncert részese lehetett a közönség. Ezúttal – nem a koncertek megszokott helyszínén a Sabaria Szállóban, hanem a városi színházban lépett föl székesfehérvári honvéddzenészekkel kiegészítet – 40 vonós és 25 fűvös alkotta – zenekar. A nagy lélekszámú zenekar elhelyezésére a Szálló díszterme nem volt elég, ezért a színház színpadát is át kellett alakítani – lebontották a kuliszzákat, a felső részt boltozással eltakarták, ívlámpákkal szerelték föl – hogy elférjen a zenészek. Az est szólistája Balassa Kálmán volt.⁶⁷

Mindkét esten elhangzott Beethoven Egmont nyitánya és II. szimfóniája. A koncert másik két zenedarabja eltért. Az első alkalommal Schubert h-moll Befejezetlen szimfóniáját és Bizet Az arles-i lány című zenekari szvitjét adták elő, másodikon pedig Grieg I. Peer Gynt szvitjét és Wieniawski d-moll hegedűversenyét hallhatta a közönség. A két Beethoven mű „*szellemét, a hanghatásokban rejlődő szintézist a zenekar általában minden egyes részben,*

64 Lásd 58. jegyzet.

65 A szombathelyi zenekedvelők hangversenye. = Vvm, 1908. jan. 17. 4. p.

66 A zene-egyesület hangversenye. Sauer Emil tanítványa nálunk. = Vvm, 1908. jan. 26. 8-9. p.

67 A zenekedvelők filharmonikus estje. Műélvezet a városi színházban. = Vvm, 1908. febr. 22. 4-5. p.

különösen a szimfónia *largetto* és *finale* tételében pompásan érvényre juttatta: *plasztikusan kidomborodtak az ellenpontozási részletek is, s egy-két helyen tapasztalt csekély tempo ingadozástól eltekintve, a remekművek előadása stílszerű volt.*"

A Bizet mű [I. pastorale, II. intermezzo, a III. érdekesen hangszerelt menüett] nem más – írta – mint „*Provance dalainak, táncainak zenekari idealizálása.*” A Schubert mű előadásáról annyit jegyzett meg, hogy azt a szombathelyiek már többször hallhatták.

Megállapítása szerint a Grieg-műnek „*különösen a befejező szilaj, szenvedélyes, emellett rendkívül szabatos eljátszása olyan fokú lelkesedésre ragadtatta a hallgatóságot*”, hogy az utolsó tételt meg kellett ismételni.

A Wieniawski hegedűversenyét játszó Balassának már a megjelenése „*viharos, szűnni nem akaró lelkesedést és tapsvihart idézett elő.*” Előadásában bőséges alkalmat nyújtott a „*hegedűtechnika egyéb mesterfogásainak, chromatikus futamok, staccatok, a finale szédületes gyorsaságú figuráinak ragyogtatására.*” A tapsvihart egyik tétel megismétlésével köszönte meg. A Wieniawski művet Fricsay Richárd, a többi Janosits József vezényelte, akit a „*két zenekar egyesítéséért*” és a felejthetetlen élményért dicsért és buzdított.⁶⁸

Az esztendő második koncertjén immár harmadszor⁶⁹ állt szombathelyi színpadon az orosz Slavinsky Nadja énekegyüttese, amelynek célja az orosz népdalok gyöngyeinek bemutatása és terjesztése férfi – és vegyeskarok előadásában. A kórus jellemzője a tiszta intonáció, a jó ritmusérzék, amelyek „*tiszta kifejelettségében nyilatkozik meg ... [így a] legegyszerűbb dalocskából is vagy karból műremeket teremt.*”

Előadásukban elsősorban régi orosz balladákat, népdalokat, egyházi énekeket mutattak be. Ezáltal a „*mélabús, szívhez szóló orosz dalokat, amelyeket a nagyközönség csak hírből ismert, megismerteti és megszeretteti, miáltal kulturális missziót teljesít.*”

A legjobban sikerültek: egy XI. századi ballada, Wolf és Kalinikov egyházi dalai, különösen pedig a Gosposin pomiluj és az Ej uhnyem című Volga-parti dal. Az utóbbit a közönség megismételte. Tetszett a kritikuskak az együttes vezetőjének szólója. Az énekkar pianóit, crescendoit, decrescendoit, pianissimóit bámulatra méltónak minősítette. Megállapítása szerint a kórus néhány tagja szólistaként is helyt állna. A kórus énekének tisztasága zenei intelligenciája „*talán egyedül álló a maga nemében.*”⁷⁰

1908/1909. évad

Az őszi szezon október 7-én házi estéllyel kezdődött. A Sabaria Szálló ünnepségén a választmányi tagok és a meghívottak vettek részt, amelynek legfontosabb eseménye az egyület új, régóta tervezett és megvásárolt Stingl-féle (Gebrüder Stingl osztrák gyáros) zongora bemutatása volt. Valójában több volt egy egyszerű bemutatásnál, mert az est Janosits József hangversenyének volt tekinthető. Az avató karnagy Beethoven, Schubert és Grieg darabokat játszott. A koncert nemcsak Janosits technikai tudását, a darabokban való elmélyedését, hanem páratlan memóriájáról is bizonyosságot adott. Klasszikusokat és kortársakat adott elő az új hangszeren, amelyen „*a művészi játék szépségei mind érvényesültek.*”⁷¹

68 A két koncertről összefoglalóan: F.: A zeneegyesület hangversenye. Az első est. = Vvm, 1908. márc. 8. 9-10. a második F.: A zeneegyesület hangversenye. = Vvm, 1908. márc. 10. 5. p.

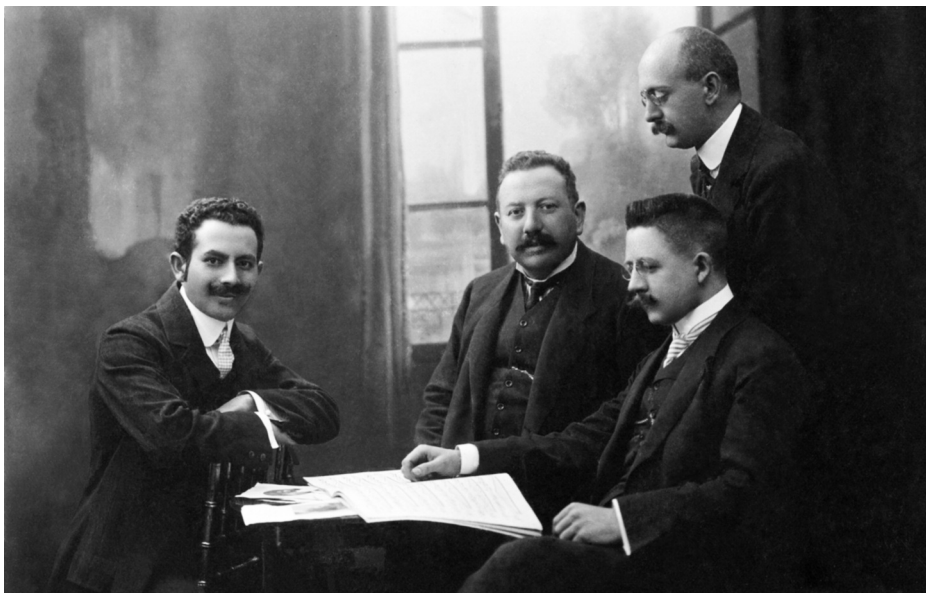
69 Korábbi koncertjeik: A muszkák Szombathelyen. = Vasmegeyi Lapok, 1890. máj. 1. 3. p., Mefiszto: A szép Nadia Szombathelyen. = Vvm, 1896. febr. 23. 3. p.

70 A Slavinsky-kar hangversenye. = Vvm, 1908. márc. 27. 5. p.

71 A zeneegylet házi estélye. = Vvm, 1908. okt. 9. 2-3. p.

Az új évadra négy koncertet tervezett az egylet: egy kamara – és három szóló estet.⁷²

Az évad első nyilvános koncertjét, egy kamaraestet november 3-án tartották meg. A főszereplő Balassa mellett operaházi kollégái Janda Ottokár, Fodor Izsó és Kovács Sándor alkotta kvartett nyitószáma Mendelssohn D-dur 4. No. 1]. vonósnégyese volt. Ezt követte Schütt zongora-hegedű szvitje [op. 44. d-moll] Balassa és Janovits előadásában. Kovács Sándor Goltermann német csellóművész gondonka koncertjét szólaltatta meg. Az estély zá-

Az 1908. november 3-ai koncert előadói. Az alkalmi kamaraegyüttes tagjai: Janda Ottokár, Fodor Izsó, Kovács Sándor és a képen jobbról a második Balassa Kálmán.

rószáma Dvorak D-dur op. 81. zongoraötöse. A kvartetthez Janovits is csatlakozva szólaltatták meg a zenedarabot.

A kamaraestet nagy tetszéssel, lelkesedéssel fogadó közönség reagálása azt jelezte, hogy igény van ilyen „szép, poétikus” előadásokra is.⁷³

A november 3-ai koncertet november 15-én egy fiatal, 26 éves hegedűművész, Kresz Géza eladása követte. Az előzetes híradásban a művészt hosszasan méltatta. Szólt családjáról, édesapja – szintén Kresz Géza – híres orvostudor. A fiatalember tanulmányait Prágában, Brüsszelben és Párizsban folytatta. Tanárai a korszak legkiválóbb hegedűművészei voltak. Több jótékonyági koncertet adott országszerte. Fölkészültségéről: „Nincs a technikának az a nehéz titka, amelyet ő a legnagyobb könnyedséggel le nem győz, amely még az avatatlanoknak is beszél. Igazi nemzeti tüllel, meglepő ritmikai érzékkel, fennkölt felfogással játszik, vonókezelése pedig energikus, biztos, elegáns.”⁷⁴

72 A zenekedvelők novemberi hangversenyei. = Vvm, 1908. okt. 25.7-8. p.

73 Dr. F.: A zenekedvelők egyesületének hangversenye. = Vvm, 1908. nov. 4. 4. p.

74 Kresz Géza. = Vvm, 1908. nov. 15. 2. p. Életéről még: Kanadában élt, ott megszervezte az ország egyik legjobb vonósnégyesét. Torontóban halt meg. Leánya Kresz Mária etnográfus, 1919–1989. = <https://hu.wikipedia.org/wiki/kresz>. Megtekintés 2018. júl. 10.

Bach [F-dúr románc], Bach [Bourree és Double], Hubay [Csárdajelenet] Paganini [Boszorkánytánc], Saint-Saëns [Introduction et Rondo] alkotásait szólaltatta meg. Az elhangzott művek kiválóan bizonyították, hogy az ifjú művész „*technikai csiszoltsága már ma is elsőrangú, fiatalos hévvel járó csekélyebb szertelenségeinek vagy tempóbeli túlhajtásuktól eltekintve mély érzéssel, belső elmélyedéssel játszik.*”

A klasszikus műveket [Bach, Beethoven] és egy bravúr mutatvány, a Paganini-darab követte, amely „*a technikai ezermesterség tárháza*” Ezt a nehéz darabot csak a legnagyobb művészek – Kubelik, Ondricek, ritkán Thomson szokták játszani. A kritikus Kresz Gézát is nagyra tartotta. „*Chromatikus futamai, passagai, trillái, stb gyöngy tiszták épp úgy az intonációi is, a legnehezebb többes fogásokat játszva legyőzi, flageolet-hangjai kifogástalan tisztaságúak, csak az a hibája, hogy épp a nagy technikai tudása miatt-amott az elmélyedés, a poétikus előadás rovására megy, például Saint-Saens Rondója volt elszietve.*” A tapsokat Hubay-darabbal köszönte meg.

A hegedűszámokat egy bécsi énekesnő Fehér Blanka énekszámai [Bizet, Mayer-Hellmund dalai és magyar népdalok] váltották. Előadásában „*csekély indiszpozícióval küzdött*” a méltatás szerint. A hegedűszámokat és az énekesnőt zongorán „*kiváló szakismerettel*” Janosits József kísérte.⁷⁵

A hegedűkoncertet zongoraest váltotta november 28-án. Az előzetesként megjelent írás Godovszky méltatta, amely szerint a korszak legnagyobb zongoraművészei közé tartozik, technikai képzettsége Rosenthaléval vetekszik, előadóművészként is elsőrangú. Specialitásának tartja, hogy a régi klasszikus mesterek (Rameau, Scarlatti) egyes műveit modernizált alakban, a mai zongoratechnika igazodva gyönyörű átiratokban, szinte felfedeztetni a hallgatósággal.

Az előadó a bécsi zongoramester iskola európai híró mestere Godovszky Lipót, aki „*lerándult hozzánk egy estére, diadalmas siker koronázta itteni felléptjét (sic!) is.*”⁷⁶

Műsora tartalmaz, változatos. Első számként Beethoven c-moll szonátáját, majd Schumann alkotását – a korszak kedvenc művét, a Karnevált – játszotta. „*Az egyes tételek jellegének megfelelően hol lágy, hol hatalmas billentését, óriási technikáját különösen a Paganini részben és az utolsó tételben.*”

A Beethoven darab plasztikus kidolgozását csodálatosnak tartotta. A Papillon tételt viszont a kritikus – ismét a tempót nem tartotta megfelelőnek – gyorsnak találta.

A Karnevált követően egy ófrancia táncot földolgozó három tételes Rameau-darabot és Scarlatti Concert allegróját [A-dúr], amellyel a közönség elé tudta idézni a régi francia és olasz iskola ábrándos, melankolikus műveit. Ezeket gyakran „*saját modernizált ... genialis átiratában*” szólaltatja meg.

Műsorában Chopin b-moll szonátájának utolsó tételét dicsérte a kritikus, amely „*vi-harszerűen pergett le a mester ujjai alatt.*” Bemutatott három Liszt-darabot is, amelyek közül az f-moll koncertetűdöt találta elragadónak. Végül Strauss egyik keringőjének parafázisait mutatta be, amely „*arabeszkzerűen adja vissza a keringő dallamait, ezerféle csillogó modulációit.*”⁷⁷

75 Dr. F.: Kresz Géza hangversenye. = Vvm, 1908. nov. 17. 1-2. p.

76 Dr. F.: Godovszky Lipót hangversenye. A zenekedvelők holnapi estéje. = Vvm, 1908. nov. 27. 3. p.

77 F.: Godovszky Lipót hangversenye. = Vvm, 1908. nov. 29. 10. p.

December 6-án másodszer⁷⁸ lépett dobogóra Szombathelyen Popper Dávid. A világszerte ismert gordonkaművész, nemcsak előadóként, hanem zeneszerzőként is gyarapította a gordonka nem túl gazdag irodalmát részint saját műveivel, részint kiváló ötleteivel.⁷⁹

Műsorát egy francia nevű, de német zeneszerző, hegedűművész Molique Vilmos hegedűversenyével nyitotta. A darabot a kritikus kissé elavultnak tartja, de romantikus hangulatú és technikai nehézségei is alkalmasak arra, hogy Popper mély hatást váltson ki. A közönség körében azonban nagyobb sikert arattak Bach [Sarabande] és Corelli [Allemande allegro] Rubinstein [Melody op. 3. no. 1.], Schumann [Träumerei] darabjai. Saját alkotásai közül a francia dallamokra írt ábrándjait, mazurkáit, gavottját valamint percekig tartó ovációt kiváltó káprázatos technikájú Spanyol karnevált dicsérte a méltató.

Játékát így jellemezte: „Széles tónusában csodákat képes kihozni hangszeréből... a tökély magaslatán álló technikai tudásával, a polyphon hanghatások bámulatra méltó kihasználásával valóságos vonósnégyest varázsol a hallgatóság elé Amati hangszerén.”

Kísérője a fiatal karmester, zeneszerző Reiner Frigyes. A „műsorközökben” három szóló számot [Chopin, Wagner-Brassin] figyelemre méltó technikai készséggel adott elő.⁸⁰

A karácsony előtti napokban – akár ajándéknak is tekinthető – Culp Júlia koncertje. A „természet mindennel ruházta fel ezt a németalföldi (holland GJ) művésznőt. Kellemes, szép megjelenésű asszony, aki egyéniségének minden bájával mindjárt az első pillanatban megnyerte a publikumot. Hatalmas hang, aki hangját és zenei tudását a legnagyobb önmegtagadással veti alá az előadott művek kívánalmainak, a szerzők intenciójának. Elsőrangú színésznő, aki egy állóhelyen nyugodt testtartással, tisztán szemével és néhány arcvonással megjátszik mindent.” Schubert, Brahms, Wolf és Staruss szerzeményeket énekelt másfél órában. A művészetének minden oldalát megcsillogtató előadás „hangversenyközeit” áttapsolta. A ráadás egy Grieg dal volt.

Kísérője a Szombathelyen is gyakran hallható Dinzl Oszkár, aki „példás célszerűséggel alkalmazkodott a művésznőhöz.” Majd hozzá teszi: „mint zongorista is első rangú, de mint kíséző páratlan.”

Méltatása zárásaként megállapítja „az érdeklődés arányban állott az estély művészi értékeivel.” Nem felejtette el megjegyezni, hogy korábban első rangú fővárosi művészek 28–30 fő előtt voltak kénytelenek dobogóra lépni. Mindezt bizonyára azért mondta el, hogy kellően értékelje a közönség is a zeneegyesület vezetőségének kitartó nevelőmunkáját, amely elérte, hogy „a városnak már nagy állandó közönsége van,” Ilyen közönséggel csak kevés város dicsekedhet. Ezt bizonyította Culp Júlia estélye,⁸¹ állapította meg a méltató.

Az 1909. esztendő első vendégei a városban másodszer szereplő Svärdström nővérek január 28-án. A közönségszervezés bevált módját alkalmazták. Az előzetes szerint Szombathelyen utójára lépnek föl a nővérek, amely egyúttal „föld körüli útjuk” utolsó állomása lesz. A búcsúzás oka, Olga férjhez megy.⁸²

A három részből álló koncerten a nővérek – Valborg, Sigrid, Astrid és Olga – szólót, duót és triót énekelnek. Norvég dalok mellett megszólaltatják Brahms, Bellmann, P. Heise,

78 Először: 1907. febr. 20. Dr. F – I: Popper Dávid gordonkaművész hangversenye. = Vvm, 1907. febr. 21. 2. p.

79 Műsor: Popper Dávid Szombathelyen. A zenekedvelők hangversenye. = Vvm, 1908. dec. 2. 3. p.

80 F.: Popper Dávid hangversenye. = Vvm, 1908. dec. 10. 2. p.

81 Culp Júlia dalesztélye. A zenekedvelők hangversenye. = Vvm, 1908. dec. 24. 2. p.

82 A Svärdström nővérek Szombathelyen. = Vvm, 1909. jan. 23. 5. p.

Delibes, Ch. Sinding, Cath. Elling, Wilhelm és Kinzl műveit is.⁸³ Az estélyre a megye egész területéről érkezett a közönség. A sikerükre jellemző, hogy csaknem minden számot meg kellett ismételniök. Az utolsó ráadás számot – Valborg asszony énekét – a közönség állva hallgatta végig.⁸⁴

Február 18-án farsangi mulatságként ismét házi estélyt rendeztek a székesfehérvári katonákkal és Fricsay Richárd karmesterrel.⁸⁵ A koncert két részből állt. A vacsora előtt Fricsay Thomas, Järfeld, D'Albert szerzeményeivel szórakoztatta a közönséget, vacsora után pedig – bizonyára közkívánat lehetett – oldottabb hangvételű alkotásokat és operett dalokat játszott.⁸⁶

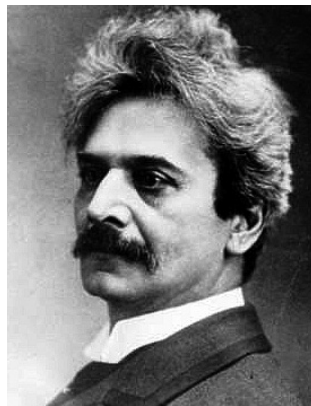
Néhány nap múlva ismét dalestet hallhatott a közönség. Ezúttal a német Heinemann Sándor dalénekest.⁸⁷ Február 25-én részletes műsort adott közre az egyesület, amely szerint főleg német lírikusok és romantikusok műveinek az előadását, Schubert (5 dal), Schumann (3), Brahms (3), Hans Hermann (3) dalát jelezte.⁸⁸ A műsor előzetese, az előadó „beharangozása” ekkorra már gyakorivá vált a Vasvármegyében. Február 26-án az énekesről megtudhatták az érdeklődők, hogy 36 éves és már meghódította az ó – és újvilágot is. Az egyesület pedig „*költségeket nem kímélve egyenesen Berlinből hozatta el a nagy művészt, hogy a közönségünknek egy élvezetes estét szerezzen.*”⁸⁹

Az előadásáról így szólt „*Gyönyörű, simulékony, rendkívül modulációképes, erős bariton hangja van... Énektechnikája tökéletes. Elsősorban a lírai és romantikus dalokat kedveli, de nem idegen tőle a drámai hang sem.*” Véleménye szerint operaénekesnek is elsőrangú.

Majd így folytatja: „*dinamikus hatásai nem mesterkélték, nem keresettek, hanem önként alakulnak ki a nagy művésznek rendkívüli képzettsége folytán, mellyel az előadott műdal technikai tartalmát minden egyes pillanatban a legszorosabb összefüggésben tudja tartani a dal szövegével és annak belső tartalmával.*” A dalokat nemcsak „*leéneкли, hanem átérzi, átéli.*”

Az egyes dalok – különösen – Schubert Erlkönig, Brahms Schwesterlein, Hermann Drei Wanderer, Schumann Du bist wie eine Blume címűek és különösen a ráadást Beethoven ritikán hallott Der Kuss op. 128 című a zeneszerző alkotásainak „*mesteri reprodukciója volt.*”

Kísérője Tarnay Alajos a „közökben” szólistaként is szerepelt. Kitűnő technikai csiszoltság és lendületes előadás – volt a jellemzője.⁹⁰

Popper, David

83 A Svárdstöm estély. A zeneegyesület holnapi hangversenye. = Vvm, 1909. jan. 27. 3. p.

84 A Svárdström estély. = Vvm, 1909. jan. 30. 4. p.

85 A zeneegyesület házi koncertje. = Vvm, 1909. febr. 14. 8. p.

86 A zeneegyesület táncestélye. = Vvm, 1909. febr. 17. 3. p.

87 A Heinemann hangverseny. = Vvm, 1909. febr. 21. 8. p.

88 A zeneegyesület szombati hangversenye. = Vvm, 1909. febr. 25. 2. p.

89 A zenekedvelők holnapi estélye. = Vvm, 1909. febr. 26. 4. p.

90 dr. F. A.: A Heinemann hangverseny. = Vvm, 1909. febr. 28. 10. p.

Március 18-án Mendelssohn születésének centenáriuma emlékezett a székesfehérvári katonákkal kiegészített egyesület. A zenekari darabok szólistája Janovits József.⁹¹ A koncertet megelőzően a komponista életét és munkásságát idézte föl a Vasvármegye.⁹²

Culp, Julia

Az est a Hebridák-nyitánnyal vette kezdetét. A „*lendületes, romantikus hangulattal telített, a nagy mester minden egyes művét jellemző színgazdag, meglepően harmonikus fordulatokkal bővelkedő hangszerelési technikájával, nehéz feladatot ró a legkitűnőbbben fegyelmezett zenekarra is.*” Fricsay és a zenekar „méltó interpretációban” mutatta be.

Janosits az I. g-moll op. 25. zongoraversenyt zenekari kísérettel adta elő poétikus felfogással, különösen az ábrándos hangulatú középső tételt. A kritikus fontosnak tartotta elmondani, hogy a „*leválogatottabb nehézségekkel hemzsegő tétel kádenciái Janosits saját szerzeménye.*” Az előadó ráadásként Mendelssohn Frühlingsliedjét játszotta.

Az est harmadik száma az a-moll szimfónia volt. „*Ez nehéz és csillogó hangszerelésével bámulatos ellenpontozási fordulatokkal bővelkedő romantikus mesterművet, amely a regényes Skócia tündérszép mese – és legendavilágát tükrözteti vissza Fricsay karnagy vezénylete alatt a zenekar szépen kidomborítva játszotta.*” És újra a dicséret: Vidéki hangversenytermekben ilyen precíz előadással ezt a művet ritkán játsszák.⁹³

1909/1910. évad

Az új szezon első vendége az ismét Szombathelyre látogató Heinemann Sándor, aki az év eleji föllépése után ismét koncertdobogóra állt. Műsorában ismét Beethoven, Schubert, Schumann, Grieg és Rubinstein dalok előadását jelezte a program. Fölidézte művészetének jellemzőit is. „*nemcsak hatalmas, érces hanganyag felett rendelkezik, hanem hangjának iskolázottsága, az énektechnikák szembeni tökéletes, mély zenei képzettség és kiváló ízlés [is] jellemzi Heinemann művészetét.... aki a legnagyobb dalénekesek sorába került.*”⁹⁴

Csalogatóként két előzetest is megjelentettek. Az egyik a sztárokat kísérő pletyka ízű hírek, a másik művészetének értékelése. Az első Stadler előbb a városi gőzfürdőbe vitte el, utána pedig az Elite kávéházban mulatott. Olyan jókedve kerekedett, hogy a Schneider Fáni dallamára az asztal tetején táncolt.⁹⁵

Két nap múlva már művészetét értékelő írás látott napvilágot. „*Veszekedő tenoristák, nagyképű baritonisták énektudása eltörpül Heinemann zengő erejű hatalmas hangjának szívbemarkoló szépsége mellett. Pazar és bőkezű, mint egy hangmilliárdos.*” Sokan „*látták kigyúlni arcát és ragyogni ennek a csúnya kis német embernek a művészet tüzétől. A lelkét önti dalbába és hangja zengésébe eleven élet lüktet. Életet visz a hangok zenélésébe, mosolygó szépség formájába önti a dalt. Drámai ereje van az énekművészetének, ahogyan például az Erlköniget énekli viharokat és reszketést és megdöbbenést támaszt a lelkebe.*”⁹⁶

91 Zenekedvelők Mendelssohn-estélye. = Vvm, 1909. márc. 14. 7-8. p.

92 Dr. Ferenczy Alajos: A zeneegylet Mendelssohn-estélye. = Vvm, 1909. márc. 14. 7-8. p.

93 Dr. F. A.: A zeneegylet Mendelssohn-estélye. = Vvm, 1909. márc. 19. 6. p.

94 Heinemann hangversenye. = Vvm, 1909. okt. 31. 10. p.

95 Heinemann Szombathelyen. = Vvm, 1909. nov. 5. 2-3. p.

96 Heinemann. = Vvm, 1909. nov. 7. 9. p.

A hangversenyt november 9-én tartotta meg ismét népes közönség előtt. Műsorán az előzetesen jelzett dalok szerepeltek. Produkcióját így méltatta a kritikus: „*Amikor hatalmas és gyönyörű modulációképes baritonja megüti fülünket a lírai hangulat és szívünket eltölti a romantika különleges varázsa... akkor látjuk, hogy a toll nem elegendő annak a hatásnak a visszaadására, amivel Heinemann művészetét jellemezni lehetne.*”

Ráadásként a Bajazzók nagy áriáját énekelte a közönség tomboló lelkesedéssel ünnepelte. A kísérő Tarnay Alajos volt, aki a saját darabjait is előadta.⁹⁷

Decemberben ismét Godovszky Lipótot hallhatta a közönség. A koncert előzetese így dicsérte a híres előadót: „*klasszikus művészeket annyi könnyedséggel és mégis oly átérzéssel, mint Godovszky még nem szólaltatott meg senki a billentyűkön.*”⁹⁸

A december 3-ai est Beethoven Waldstein szonátájával kezdődött. „*Minden egyes tétel a legtökéletesebb kivitelben pompázott s az egészen átvonuló poézis a művész mélységesen átgondolt interpretációjában érvényesült, bár helyenként kisebb szertelenségekre ragadtatta.*” Teljesen érvényre jutott a művész mesteri játéka Rameau szonettjében, Lully Courante-jében. Specialitása, hogy ezeket a régi darabokat modern köntösbe öltözteti és ezáltal „*mintegy újra teremti.*” A modernizálásban „*felélednek előtűnik a rég feledésbe hajló mesterművek ragyogó szépsége, melyeket a kiváló művész utolérhetetlen poézissel tud előadni.*”

A Chopin sorozat a h-moll szonátával kezdődött. az alkotás, a zongora irodalom legkényesebbjeinek egyike, Godovszky előadásában bámulatba ejtő technikával jelent meg. A scherzo és a finale némileg szenvedett is épp a nagy technikai bravur miatt, mert a tételket „*nézetünk szerint kissé elsiette.*” Következett a Fisz-dur noctürn, a cisz-moll impromptu és az E-moll keringő. Páratlan csiszolással és mélységes költői felfogással szólaltatta meg a darabokat.

Műsora zárásaként Liszt Manók tánca és az orosz Balakirev Islamey ábrándjával kápráztatta el a közönséget.⁹⁹

Az esztendő – de nem az évad – utolsó előadása ismét egy dalest volt, a Budapesten és Bécsben tanulmányait végző Feleki Ilona (Feleki Ignác szombathelyi gabonakereskedő lánya) dalestje. Hangját melegnek, színesnek, behízeltnek tartja a kritikus. Énekében van érzés és tudás. Művészetét minden oldalról megismerhette a közönség. Énekelt német és magyar műdalokat, klasszikus operaáriákat. Minden műfajban elismeri tehetségét, megítélése szerint azonban a műdalok felelnének meg leginkább a tudásának, temperamentumának, mely „*művészi énekudással sok szubrettet megszügyenítene.*” Erre a szerepre – sajnálja a méltató – Feleki Ilona nem vágyakozik.

A bemutatást igazolja az elhangzott Beethoven, Brahms, Strauss Richard, Schubert és Grieg dalok. Valamennyit „*megértéssel és átérzéssel interpretálta.*”

Három operaáriával fejezte be műsorát. Közülük Mignon románca tetszett a közönségnek legjobban, amelyet szinte tökéletes finomsággal énekelte, pianói lehetőszerűek voltak, a közönség lélegzet visszafojtva hallgatta.

A ráadás a művésznőt zongorán kísérő Tarnay Alajos A réteken járok című dala volt. Tarnay önállóan is szerepelt, zajos elismerést aratva.¹⁰⁰

97 Heinemann hangversenye. = Vvm, 1909. nov. 9. 9-10. p.

98 Godovszky Szombathelyen. = Vvm, 1909. nov. 28. 9. p.

99 Dr. F. A.: Godovszky Lipót hangversenye. = Vvm, 1909. dec. 4. 4. p.

100 r. d.: Feleki Ilona hangversenye. = Vvm, 1909. dec. 12. 8. p.

Január elején a korszak jeles cseh vonósnégyesét a Sevcik vonósnégyest jelezte a Vasvármegye. Nemcsak a tervezett műsorát,¹⁰¹ hanem a vonósnégyest is ismertette.¹⁰²

A kvartett műsora azonban elmaradt, így az évad harmadik énekes estélye következett. A vendég a francia Yvonne de Treville. Ferenczy korábbi írásaihoz hasonlóan ezúttal is a művész bemutatásával kezdi a méltatást. „Abszolút biztos technika, kiváló alkalmazkodóképesség, másként énekel operaszínpadon, másként a hangversenyteremben.” Majd így folytatja „minden művészet terén az eszményi tökéletesség a képzelet világában él és a cél ezt az eszményt, mely a művész lelkében él mások által is látható, érezhető alakban külső megvalósításra hozni” Az előzetes műsor szerint Rossini [Sevillai borbély], Verdi [Traviata], Delibes [Lakme] operák áriáit éneкли.¹⁰³

Február 8-án a megyeháza nagytermében csodaszép, erős, tiszta, minden modulációra képes hangjával kápráztatta el közönségét. Hangját tökéletesre csiszolta, rendkívüli zenei képzettséget szerzett. Hangja mély, átérzésből sugalmazott zenei effektusok előidézésével képes elbűvölni hallgatóságát.

A koncerten Verdi, Delibes, Thomas [Mignon] operáiból adott elő egy-egy áriát, C. Chaminade és E'Dell dalait és két magyar dalt „bámulatra méltó kiejtéssel” énekelte.

Hódoló hangú kritika kiemeli meleg, széles belcantoját, gyöngytiszta intonációját ... a trillák, a dinamikai ellentétek és a koloratúra csodás tisztaságát, dicséri légzéstechnikáját. Összegezi: elsőrendű, igen nagy művésznő.

Az énekes „diszkrét alkalmazkodású” zongorakísérője Reiner Frigyes, aki magán-számként Chopin: H-dur nocturne op. 9. g-moll ballada op. 23., Schumann: Arabeszk op. 18. és Liszt Rákóczi rapszódia op. 15. című alkotásokat „nagyfejlettségű technikai tudással” mutatta be.¹⁰⁴

Február utolsó napján a zeneegylet zenekara ismét a székesfehérvári honvédekkel együtt zenekari darabokat adott elő. Az esten mutatkozott be előadóként Csikor Elemér az 1909-ben megnyílt zeneiskola igazgatója.

A műsor kezdő száma Beethoven Prometheus nyitánya. A „remekmű szépségei a teljes zenekar előadásában – plasztikusan bontakoztak ki.” Ezt követte Grieg vonószekarra írt két „mélabús lírai költeménye ... szabatos, összevágó előadásban.”

Csikor Beethoven c-moll hangversenyének első tételével lépett a közönség elé. A zongorista „alapos felkészültségű s fényes technikájú... elmélyedési, minden hatásvadásztól menten, simán, gördülékenyen adta elő Beethoven művét, főleg saját szerzeményű káden-ciaiban.” A lelkes közönségnek Vogrich Miksa Staccato caprice alkotásának előadásával köszönte meg a tapsot.

A befejező részben Bizet Az arles-i lány című darabját hallhatta a publikum. A zenekar előadásában „mind a négy tételben alapos kidolgozásban részesült”. Fricsay lelkes óvációval ünnepelték. A zenekart Janosits József tanította be.¹⁰⁵

Március 9-én újabb, az esztendő harmadik ária estjét jelezte a Vasvármegye. Ezúttal Fery Lulek március 18-ai föllépését készítette elő. Klasszikus és modern dalok egyaránt szerepeltek a programjában.¹⁰⁶ Az énekes azonban csak a következő évadban, 1910 novemberében lépett dobogóra, már a város új kultúrotthonában.¹⁰⁷

101 A Sevcik vonósnégyes hangversenye. = Vvm, 1910. jan. 4. 5. p.,

102 A Sevcik vonósnégyes. = Vvm, 1910. jan. 5. 3. p.

103 Yvonne de Treville Szombathelyen. = Vvm, 1910. jan. 19. 3-4. p.

104 Dr. F. A.: Yvonne de Treville. = Vvm, 1910. febr. 9. 3. p.

105 dr. F. A.: A zeneegylet házi hangversenye. = Vvm, 1910. márc. 1. 4. p.

106 Fery Lulek hangversenyt ad a Sabariában. = Vvm, 1910. márc. 9. 3. p.

107 Lulek Ferry hangversenye. = Vvm, 1910. nov. 30. 4. p.

A szezont az olasz hegedűművész Serato Arrigo és egy pályakezdő énekesnő Sziráky Dóra koncertje zárta április 10-én a vármegye háza nagytermében. 1908-ban Budapesten járt és a Filharmonikussal adott közös koncertet. A világhíró hegedűművész – írta az előzetes – odahaza és a környező országokban is csak ritkán ad koncertet, ezért nagy esemény a meghívás elfogadása. Szombathely után Prágában koncertezik, Brahms hegedűversenyét játssza.¹⁰⁸ Néhány nap múlva megismétli a kedvcsinálást.¹⁰⁹ Harmadik alkalommal – a koncert előtt egy nappal is a hegedűművész kiválóságának dicséretét olvashatják az érdeklődők.¹¹⁰ A három előzetes képest rövid ismertető jelent csak meg az előadásról. A neves vendégművészekhez hasonlóan Serato virtuóz játéka is magával ragadta a hallgatóságot, és a lelkesedés és a taps minden szám után fokozódott. Különösen Sarasate interpretálása váltott ki olyan viharzó tapsorkánt, „*aminőt a vármegyeházában művészi erővel még aligha váltottak ki.*” Előadását a szombathelyiek sokáig nem felejtik el – a méltató értékelése szerint.

Sziráky Dóra hangja meleg, színes, kellemes és iskolázott, tudatosan és művészettel használja. Már az is nagy érdem, hogy Serato mellett szerepelt. A „fényes siker” részese volt a zongorakíséretet – a tőle megszokott művészettel – ellátó Janosits Józsefnek is.¹¹¹

108 A zenekedvelők hangversenye. = Vvm, 1910. márc. 27. 12. p.

109 A zeneegyesület hangversenye. = Vvm, 1910. ápr. 3. 9. p.

110 Serato hangversenye. = Vvm, 1910. ápr. 9. 4. p.

111 A zenekedvelők hangversenye. = Vvm, 1910. ápr. 12. 6. p.

MELLÉKLETEK

1. Az írásokban szereplő zeneegyleti tagok szakmai képzettsége, hivatali beosztása

BÁRDOSY László ügyvéd, királyi ügyész
 BEZEREDJ István főispán 1906–1910
 BÍRÓ Károly pénztáros a zenekedvelők egyesületében
 BODÁNYI Ödön városi főépítész 1902–1914
 BRENNER Tóbiás polgármester 1902–1914
 DALLOS József premontrei gimnáziumi tanár
 EDELMANN Sebő főgimnáziumi igazgató
 ERDŐDY Gyula gróf, országgyűlési képviselő
 FARKAS László dr. királyi járásbíróság jegyzője
 FELDMANN Bódog orvos
 FELDMANN Bódog szombathelyi ügyvédi kamara h. elnöke
 FERENCZY Alajos jogász, Szombathely, MÁV Üzletigazgatóság I. oszt. segédtitkár
 GERŐ Ferenc kir. főmérnök, kultúrmérnöki hivatal 1900
 GREISINGER Ottó fiúpolgári iskolai tanár
 GYÓRFY Endre premontrei gimnáziumi tanár
 HAVAS Imre ügyvéd, zeneiskolai tanár
 HERBST Géza jogász, Vas megye alispánja 1906–1919
 HOFFMANN Gyula szombathelyi kereskedők társulatának titkára
 HORVÁTH Lajos huszárezredes
 JANOSITS József vasúti mérnök, állampépítészeti mérnök
 KAFFER Béla – KÖVÁRY hírlapíró, a Szombathelyi Újság főszerkesztője
 KELECSÉNYI Hugó MÁV-mérnök
 KIRCHNER Bódog zenepedagógus
 KISKOS István alpolgármester
 KNEBEL Jenő fotográfus
 KOKOLY Nándor Szombathelyi járásbíróság, írnok
 KOLLER Ernő Vas megyei kaszinó titkára
 KONCZ János takarékbiztosítási pénztáros
 KORNIS Emil cs. és kir. kamarás, belügyi államtitkár
 KŐRÖSSY Aladár ügyvéd
 LINGAUER Albin hírlapíró, a Vasvármegye főszerkesztője és kiadója
 MARKOVITS Gyula ügyvéd, városi árvaszéki tb. ülnök
 MARKOVITS Gyuláné zenetanár

MAVRICH József segédmérnök?
 NÉMETH Gyula ügyvéd
 NOVÁK Jenő
 PÁPAY Hugó orvos
 PRUGBERGER Vince törvényszéki bíró
 RADÓ Gyula vármegyei főjegyző
 RAUSCHER Miksa műépítész
 RÓNAI Lajos mérnök
 RONCHETTI István VEMR-tisztviselő
 SCHREINER Ferenc premontrei kanonok
 SOMOGYI Miklós tisztí főügyész
 STATZENBERG Vencel egyházi zenész
 STEINER Kornél mérnök
 STIRLING Ede ügyvéd, Alsóór
 STIRLING József ügyvéd, városi képviselő

SZABÓ Lajos
 SZAPÁRY Pál gróf nagybirtokos
 SZILY Miksa orvos
 SZÖLLŐSI Viktor
 TONKA József
 ULBRICHT Rezső
 VADÁSZ Norbert premontrei tanár, kanonok
 VAJDA Imre orvos
 VÉCSEY György
 VEDER Gyula ügyvéd
 WÄLDER Gyula műépítész
 ZRINYI József légszeszgyári üzletvezető

Forrás: HEIMLICH Ferenc (szerk.): Szombathely rendezett tanácsú város 1900. évi lak- és címtára. Szombathely, 1900. Gábrriel Ágoston Nyomdája, FÓTH Kálmán: Vasvármegye és városai címtára. Szombathely, 1904., FÓTH Kálmán: Vasvármegye címtára, Szombathely, 1908. és a megyei napilapok.

2. A megszólaltatott zeneszerzők:

BACH, Johann Sebastian német 1604–1673
 BALAKIREV, Alekszejevics orosz 1837–1910
 BEETHOVEN, Ludwig von német 1770–1827
 BELLMANN, Carl Mikael svéd 1740–1795
 BIZET, Georg francia 1838–1875
 BRAHMS, Johannes német 1883–1897
 BRESSIN, Leopold német 1843–1890
 BRUCH, Max német 1838–1920
 CALDARA, Antonio olasz 1736–1770
 CHAMINADE, Cecile francia 1857–1944
 CHOPIN, Frederik lengyel 1817–1849
 CORELLI, Arhangelo olasz 1653–1713
 CSAJKOVSKIJ, Pjotr Iljics orosz 1840–1893
 D'ALBERT, Eugen német 1864–1932
 D'AMBROSIO, Dalsa olasz 14?? –1508
 DANNSTRÖM, Isidor svéd 1812–1897
 DAVIDOV, Karl Juljevics orosz 1838–1889
 DELIBES, Leo francia 1836–1891
 DVORAK, Antonin cseh 1841–1904
 ELLING, Catarinus norvég 1858–1942
 GASTLDON? GASTALDON, Stanislav olasz 1861–1939
 GRIEG, Edward norvég 1843–1907
 GRÜNDHAL, Laury dán 1886–?
 HÄNDEL, Georg Friedrich német 1685–1759
 HEISE, Peter dán 1830–1879
 HENSCHTEL, Georg német 1850–1934
 HJRETESAR ?
 HUBAY Jenő magyar 1858–1937
 JARNFELD, E. Annas finn 1869–1958
 KALINIKOV, Vaszilij Szergejevics orosz 1866–1910
 LEONCAVALLO Ruggiero olasz 1858–1919
 LISZT Ferenc magyar 1811–1886
 LULLY, Jean-Baptiste francia 1632–1687
 MAYERBEER, Giacomo német 1791–1864
 MAYER-HELMUND, Erik német 1861–1932
 MOLIQUE Vilmos? Bernhard? német 1802–1869
 MOZART, Amadeus osztrák 1756–1791
 PAGANINI, Nicolo olasz 1782–1840
 PERGOLES, Giovanni Battista olasz 1710–1736
 PIATTI, Alfredo olasz 1822–1901
 PUCCINI, Giacomo olasz 1858–1924
 RAMEAU, Jean, Philippe francia 1638–1764
 ROSSINI, Giacomo Antonio olasz 1792–1868
 RUBINSTEIN, Anton Grigorjevics orosz 1829–1894

SAINT-SAENS, Camille francia 1835–1921
 SCARLATTI, Alessandro olasz 1659–1725
 SCHUBERT, Franz osztrák 1797–1828
 SCHUMANN, Robert német 1810–1856
 SPOHR, Ludwig német 1784–1859
 STRAUSS, Richard német 1864–1949
 TARTINI, Giuseppe olasz 1692–1770
 THOMAS, Ambroise francia 1811–1871
 VERDI, Giuseppe olasz 1813–1901
 VIEUXTEMPS, Henri francia 1820–1881
 VOGRICH, Max 1852–1916
 VOLKMANN, Robert német 1815–1897
 WAGNER, Wilhelm Richard német 1813–1883
 WIENIAVSKI, Henryk lengyel 1835–1880
 WILHELMJ, August holland–német 1845–1908
 WOLF, Hugo osztrák 1860–1903

3. Előadók – hangszerük megnevezésével

BALASSA Kálmán magyar, hegedű 1875–1949
 BÜRGER Zsigmond magyar, cselló 1856–1908
 CULP Júlia holland, énekesnő 1880–1970
 DINZL Oszkár osztrák–magyar, zongora 1877–1925
 FEHÉR Blanka magyar, énekesnő
 FODOR Izso magyar, hegedű
 FRICSAY Richárd magyar, karmester 1867–1921
 GEYER Stefi magyar, hegedű 1888–1956
 GODOVSZKY Lipót lengyel, zongora 1870–1938
 GRÜNFELD Alfréd osztrák, zongora 1852–1924
 GRÜNFELD Vilmos magyar, hegedű 1855–1921
 HEINEMANN Sándor német, dalénekes 1873?
 HUSZÁR Károly magyar, operaénekes növendék
 JANDA Ottokár magyar, vonós művész
 JANOVITS József magyar, karmester
 KONCZ Jani/János magyar, hegedű 1894–1937
 KOVÁCS Sándor magyar, hegedű
 KRESZ Géza magyar, hegedű 1882–1959
 LICHTENSTEIN Dóra magyar, énekes
 LULEK, Ferry szlovák?, énekes 1876–1853
 [beilleszteni Márkus Lili elé!]
 MÁRKUS Lili magyar, zongora
 POPPER Dávid cseh, gordonka 1843–1913
 REINER Frigyes magyar, karmester 1888–1963

ROSENTHAL Móric lengyel, zongora 1862–1946
 SERATO, Arrigo olasz, hegedű 1877–1948
 SLAVINSZKI Nadja orosz, énekegyüttes vezetője
 SVARDSTRÖM nővérek svéd énekesek
 SVARDSTRÖM, Valborg, svéd operaénekes 1879–1972
 SZIRÁKY Dóra magyar énekes
 TARNAY Alajos magyar, zongora 1870–1933
 TREVILLE de Yvon operaénekes, francia–amerikai 1881–1954

A 2. és 3. sz. melléklet forrása: SZABOLCSI Bence – TÓTH Aladár: Zenei lexikon. A zene-történet és zenetudomány enciklopédiája. 1-2. köt. Bp., 1930–1931. a WIKIPEDIA adatai és a megyei napilapok.

4. A közölt fotók lelőhelye

1. Grieg, Edvard
[http://www.wikiwand.com/en/Peer_Gynt_\(Grieg\)](http://www.wikiwand.com/en/Peer_Gynt_(Grieg))
 2. Brahms, Johannes
https://hu.wikipedia.org/wiki/Johannes_Brahms
 3. Bruch, Max
https://en.wikipedia.org/wiki/Max_Bruch#/media/File:Max_bruch.jpg
 4. Wieniawski, Henryk
<http://www.wieniawski.com/photogallery.html>
 5. Dvorak, Antonin
<http://www.oae.co.uk/people/antonin-dvorak-1841-1904-2/>
 6. Balassa Kálmán
 A magyar muzsika könyve. Szerk. Molnár Imre. Bp., 1936. 527. p.
 7. Csikor Elemér
 Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum. Történettudományi Osztály fotótára HK 4850. Fotó: Knebel Jenő
 8. Dohnányi Ernő
https://hu.m.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:Ern%C5%91_Dohn%C3%A1nyi.png
 9. Rosenthal, Moriz
http://www.biographien.ac.at/oebl/oebl_R/Rosenthal_Moriz_1862_1946.xml

10. Walborg, Josefina Werbeck-Svärdström
<https://www.geni.com/people/Walborg-Werbeck-Sv%C3%A4rdstr%C3%B6m/6000000032443807834>
 11. Az 1908. november 3-ai koncert előadói Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum. Történettudományi Osztály fotótára HP 3085. Fotó: Knebel Jenő
 12. Popper, David
https://hu.wikipedia.org/wiki/Popper_D%C3%A1vid
 13. Culp, Julia
<http://www.operanostalgia.be/html/Culpbiography.html>

Köszönet az 1. sz. mellékletben szereplő személyek azonosításáért: Mayer László a Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára levéltárosának és Horváth József ny. könyvtárosnak, a fotókkal kapcsolatos munkákért Horváth Andrea a Savaria Múzeum gyűjteménykezelőjének, Gál Zoltánnak és Kovács Gábornak.